

Institutionen för socialt arbete
Socionomprogrammet socialpedagogisk inriktning
C-uppsats, 15hp
HT2011

Motivera och/eller manipulera **– en begreppsutredande litteraturstudie.**

Författare: Frida Allertz
Handledare: Sanna Tielman Lindberg

ABSTRACT

Allertz, Frida (2011). *Motivera och/eller Manipulera. En begreppsutredande litteraturstudie med koppling till socialt arbete*. Examensuppsats grundutbildning. Stockholm: Institutionen för socialt arbete, Stockholms universitet.

This study aims to theoretically investigate the concepts of the interpersonal actions ‘to motivate’ and ‘to manipulate’ and also to examine possible differences and similarities between the two. The method used is a conceptual review based on the Self-Determination Theory, related to the concept of motivation, and Machiavellianism, related to the concept of manipulation. The results show that ‘to motivate’, according to Self-Determination Theory, concerns influencing the intrinsic or extrinsic motivation, where intrinsic motivation is related to the feeling of self-determination, inner locus of causality, being or feeling competent and exercise activities for the pleasure of it, whilst extrinsic motivation is related to external locus of causality, external pressure and engaging in activities for the purpose of reaching a goal or reward. ‘To manipulate’ is according to Machiavellianism based on the manipulator doing whatever it takes to reach a certain goal and gain something for himself with no regard of what methods being used. The comparative analysis showed that the crucial difference in how an behaviour is interpreted as either, or both, motivating and manipulative is based on who is doing the interpretation, what information she has and which aspects that are focused on.

Keywords: Manipulation, Motivation, Machiavelli, Machiavellianism, Self-Determination Theory, Social work

Nyckelord: Manipulation, Motivation, Machiavelli, Machiavellianism, Självbestämmandeteorin, Socialt arbete

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING OCH BAKGRUND	4
1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	7
2. METOD.....	8
2.1 METODVAL	8
2.2 URVAL.....	9
2.2.1 AVGRÄNSNINGAR SAMT INKLUSIONS- OCH EXKLUSIONSKRITERIER.....	9
2.2.2 SÖKPROCESS.....	10
2.2.3 PRIMÄRDOKUMENT.....	11
2.3 BEARBETNING OCH ANALYSFÖRFARANDE.....	11
2.4 FORSKNINGSETIK.....	12
2.5 RELIABILITET, VALIDITET OCH GENERALISERBARHET	12
3. RESULTAT OCH ANALYS.....	13
3.1 MACHIABELLIANISM	13
3.1.1 MACHIABELLI OCH FURSTEN.....	13
3.1.2 MACHIABELLIANISM.....	15
3.2 SJÄLVBESTÄMMADETEORIN/ SELF-DETERMINATION	17
THEORY	17
3.2.1 MÄNNISKAN SOM ORGANISM	17
3.2.2 INRE MOTIVATION.....	18
3.2.3 YTTRE MOTIVATION.....	18
3.2.4 SJÄLVBESTÄMMANDE	19
3.2.5 ATT MOTIVERA.....	21
3.3 ATT MOTIVERA OCH/ELLER MANIPULERA.....	24
3.3.1 KORT ÅTERBLICKANDE SAMMANFATTNING.....	25
3.3.2 PROBLEMATISERING AV MANIPULATIONSBEGREPPET	26
3.3.3 JÄMFÖRANDE ANALYS UTIFRÅN FIKTIVA EXEMPEL	28
3.3.4 Huvudsakliga resultat och eventuell gränsdragning.....	38
4. AVSLUTANDE DISKUSSION	40
4.1 RESULTATDISKUSSION KOPPLAT TILL INLEDNING OCH BAKGRUND.....	40
4.2 METODOLOGISK DISKUSSION.....	41
4.3 FÖRSLAG TILL VIDARE FORSKNING.....	41
REFERENSER	43
BILAGA	46

1. INLEDNING OCH BAKGRUND

Språk har enligt Bergström och Boréus (2005) två huvudsakliga funktioner, nämligen att användas för att du och jag ska kunna reflektera och uttrycka våra tankar om våra inre upplevelser och hur vi uppfattar verkligheten samt att användas inom sociala relationer så att vi kan förstå varandra när vi ger uttryck för åsikter eller ställer frågor med mera.

Bergmark (1998) skriver att det är viktigt att diskutera orden som används i språket mellan yrkesverksamma inom socialt arbete. Har orden samma betydelse för alla och menas samma sak när ett specifikt ord används? Och om det inte gör det, om orden har olika innebörd för olika personer – då blir det aktuellt att reflektera över om vi verkligen förstår varandra när vi försöker kommunicera.

Bergmark (1998) tar i sin bok *Nyckelbegrepp inom socialt arbete* upp två begrepp, motivation och manipulation, som är centrala för den här studien. Han skriver att motivation är ett vanligt förekommande ord inom socialt arbete och ofta som del i samtal kring behandlingsmetoder och insatser som ska förändra en klients situation. Det talas om omotiverade klienter som måste motiveras för att insatser ska lyckas få effekt.

Självva ordet 'motivation' beskrivs i Nationalencyklopedin bland annat handla om faktorer och drivkrafter som sätter igång, ger energi till, formar och riktar en individs handlande och beteende (Motivation, 2011). Det andra centrala begreppet för den här studien - manipulation, berör Bergmark (1998) under kapitlet social kontroll där han beskriver manipulation som socialarbetarens möjlighet att få klienten att ändra sitt levnadssätt eller sina normer till det som samhället anser önskvärt, oavsett om detta är vad klienten föredrar eller ej. Bergmark gör även kopplingar mellan manipulation och makt. Denna koppling framkommer även vid rådgivning av Nationalencyklopedin. Till exempel står där följande om manipulation: "maktutövning för att påverka andras beteenden utan att klargöra för dessa att de påverkas"(Manipulation, 2011b) och "hemligt utnyttjande av kännedom om en individs karaktär, önskingar och behov till att påverka vederbörandes åsikter, beslut eller handlingar."(Manipulation, 2011a). Medan Bonniers svenska ordbok (Malmström, Györki & Sjögren, 2009, s.357) snarare beskriver ordet manipulera med ord som "handskas (bedrägligt) med; mixtra; hantera; styra o. leda (människor) dit man vill med diskreta knep".

Manipulation verkar alltså vara något som sker där bara den ena parten, den som påverkar, är medveten om det som försiggår. Hagqvist (2002) däremot delar upp manipulationsbegreppet i konstruktiv och destruktiv manipulation, där det senare liknar de ovan presenterade lexikala definitionerna medan konstruktiv manipulation enligt honom är ett styrande eller ledande av en situation i en önskad riktning och där avsikten, vägen till målet och själva målet inte är dolt för personen som påverkas.

Ovan har manipulationsbegreppet lyfts fram tydligare än motivationsbegreppet men det har inte att göra med något försök att lägga mer tyngd eller fokus på det ena snarare än det andra. Syftet med detta var att kort visa att en lätt begreppsförvirring börjar ta form genom att man bara konsulterar ett fåtal källor. Bergmark (1998) påstår att varken manipulation eller motivation är begrepp som är särskilt entydiga och att det finns en oordning i diskursen inom socialt arbete gällande begreppens innebörd och mening. Han skriver att de behöver redas ut.

För yrkesverksamma inom socialt arbete har Akademikerförbundet SSR (2010) sammanställt ett dokument med etiska riktlinjer och reflektioner. Utifrån dessa etiska riktlinjer samt några exempel från den svenska lagstiftningen, så som den ser ut idag år 2011, kommer i det här och det efterföljande avsnittet beröras vilken betydelse en begreppsoklarhet kring motivation och manipulation inom socialt arbete kan tänkas ha.

I de etiska riktlinjerna lyfter författarna fram att relationen mellan socialarbetaren och klienten (klient innefattar i det här fallet de personer som berörs av socialt arbete men som även kallas patient, boende, brukare m.m.) ofta är ojämlik och att detta är viktigt att ha med i diskussionen om hur socialarbetarens etiska kod ska se ut (Akademikerförbundet SSR, 2010). Socialarbetare ska enligt Akademikerförbundet SSR verka för att medborgarna ska få hjälp, stöd och insatser för att kunna förbättra sina livsvillkor.

I den svenska lagboken står att socialtjänsten ska ”inriktas på att frigöra och utveckla enskildas och grupperns egna resurser. Verksamheten skall bygga på respekt för människornas självbestämmanderätt och integritet” (Socialtjänstlagen (2001:453) 1 kap §1). Och att ”Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet” (Regeringsformen (1974:152) 1 kap. 2§). Socialt arbete handlar inte bara om omsorg, utan makt är ständigt närvarande då socialarbetaren enligt Skau (2008) ofta representerar den offentliga maktapparaten (staten) och därmed utåt står som representant för dess lagar, regler, normer och värdegrunder. Som ett exempel på makt inom socialt arbete lyfter Akademikerförbundet SSR (2010) fram fostran som en klassisk aspekt av socialt arbete, vilket innebär att samhället anser att klientens livsföring eller inställning är ett problem och därför behöver socialarbetare hjälpa klienten till vad som samhället anser vore en ’bättre’ situation. I det här kan ett inslag av disciplinering finnas – att medborgarna ska lyda samhällets normer och regler. Här är det möjligt att dra en parallell till Blenberger (2005) som diskuterar begreppen välfärdspaternalism, som handlar om att ge individen själv ökad välfärd genom handlingar oavsett individens medgivande eller ej, och disciplinerande paternalism som handlar om att skapa bättre förhållanden för samhället i stort. Vanligtvis är det dock andra aspekter av socialt arbete som lyfts fram, som empowerment (att hjälpa klienten finna och utnyttja sina egna resurser), stöd, skydd och omsorg, service, integritet, självbestämmande och mänskliga rättigheter. Dessa begrepp tas upp och diskuteras i de etiska riktlinjerna (Akademikerförbundet SSR, 2010).

Att maktförhållandet är ojämlikt mellan socialarbetare och klient är något som Skau (2008) problematiserar i boken *Mellan makt och hjälp*. Skau skriver att mötet mellan socialarbetare och klient sker på socialarbetarens hemmaplan där socialarbetaren har betalt för att ha kunskap om olika problem och reglerna samt har någon form av offentligt garanterad kompetens att ge hjälp medan klienten ofta är i en beroendesituation och utan denna kunskap. Skau återkommer upprepade gånger till att socialarbetaren har en dubbel roll: å ena sidan ses hon som positiv, hjälpare, stödjande och möjliggörande samtidigt som hon å andra sidan ses som negativ med all den makt hon har som ger henne möjlighet att sanktionera, kränka och skada.

I svensk lag finns flera exempel på hur makt används i socialt arbete, nedan lyfts några av exemplen fram. Dels kan socialtjänsten villkora försörjningsstöd genom att avkräva motprestationer av individen för det sökta biståndet som delas ut, och individer som inte gör som begärts kan vägras det ekonomiska stödet eller få det minskat (Socialtjänstlagen 4kap 4-5§§).

Och dels kan vård och insatser ges utan individens samtycke, alltså mot mottagarens vilja, genom Lag (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, även kallad LVU, och Lag (1977:870) om vård av missbrukare i vissa fall, även kallad LVM. I dessa båda tvångslagar finns bestämmelser om hur personer kan omhändertas omedelbart och att det under vårdtiden under särskilda omständigheter får förekomma vissa sanktioner i form av inskränkningar i rörelse- och kommunikationsfrihet samt kontrollåtgärder.

Vid en närmare titt på 3§ i LVM (Lag (1977:870) om vård av missbrukare i vissa fall) står det uttryckligen att ”tvångsvården skall syfta till att genom behövliga insatser motivera missbrukaren så att hon kan antas vara i stånd att frivilligt medverka till fortsatt behandling och ta emot stöd för att komma ifrån sitt missbruk”.

LVM (Lag (1977:870) om tvångsvård av missbrukare i vissa fall) är ett exempel där maktaspekten i socialt arbete blir tydlig – staten beslutar och genomför insatser i individens liv via tvång mot individens vilja. Behandlingen som ges vid tvångsvård handlar i stort om att göra en omotiverad individ motiverad till att ta emot vård frivilligt i öppnare former för att fortsätta arbeta med sitt missbruk (Billinger & Hübner, 2009; Börjesson, 2008). Mats Ekendahl (2001), filosofie doktor i socialt arbete vid Stockholms universitet, har i sin avhandling *Tvingad till vård – missbrukares syn på LVM, motivation och egna möjligheter* kritiskt granskat fenomenet tvångsvård med syfte att motivera till frivillig vård. Efter att ha intervjuat 54 stycken tvångsvårdade kvinnor och män drar Ekendahl slutsatsen ”att majoriteten av intervjupersonerna [...] anger att de inte har sett några motiverande insatser” (Ekendahl, 2001, s.206). Detta skapar inte bara ett frågetecken kring hur tvångsvården bedrivs utan även kring vad som menas med motiverande insatser. Enligt Billinger och Hübner (2009) kan motivationsarbete med missbrukare innefatta motiverande samtal (MI) som är ett förhållnings- och samtalssätt där man bland annat försöker stödja klienten och peka på skillnaden mellan aktuellt beteende och framtida mål (Billinger & Hübner, 2009). Merete Mazzarella (2008), litteraturvetare och professor vid Helsingfors universitet, anser dock att MI inte handlar om motivation, utan är en samtalsteknik med klart manipulativa drag.

Tvång och makt används således för att få till motivation, alltså energi som formar individens beteende och drivkraft att handla. Socialarbetare har makt och den makten behövs för att de ska kunna hjälpa sina klienter, men med makten kommer även möjligheten att kontrollera, utföra sanktioner och risken att skada (Skau, 2008). Hur blir det då när en socialarbetare försöker arbeta med att påverka sina klienter i en viss riktning, är det motiverande eller manipulerande handlingar som sker? Det är en viktig fråga men för att kunna besvara den måste vi först reda ut vad som menas med motivation och manipulation, för det är ju först när vi vet vad vi menar med de bägge begreppen som de kan användas i etiska reflektioner kring mötet mellan socialarbetare och klient.

Om centrala ord inom socialt arbete, vilket motivation och manipulation ovan konstaterats vara, vid en närmare granskning lätt visar sig ta en skiftande innebörd beroende på vem som använder ordet, eller beroende på i vilken situation ett ord används, så finns skäl och stöd för att granska orden ytterligare. Att reda ut den begreppsoklarhet som finns kan underlätta för framtida samstämmighet i språkbruket då det inom socialt arbete talas om hur en person genom sitt agerande försöker påverka en annan individ till att handla, ta beslut, förändra sitt beteende eller inställning, med tyngdpunkt på att den som försöker påverka är en yrkesverksam person inom socialt arbete och föremålet för påverkan är en klient.

1.1 SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Syftet med denna studie är att teoretiskt undersöka begreppen 'att motivera' och 'att manipulera' samt granska eventuella skillnader och likheter dem emellan.

Frågeställningar:

Hur beskrivs motivationshandlingen inom en teori med fokus på motivation?

Hur beskrivs manipulationshandlingen inom en teori som berör manipulation?

Vad skiljer begreppen åt och vad har de gemensamt?

2. METOD

I det här kapitlet beskrivs de metodologiska val som gjorts och tillvägagångssättet för arbetet med att samla in, sammanställa och analysera textmaterial som ett led till att kunna presentera ett svar på studiens syfte och frågeställningar. Avsnitten är upplagda enligt en modell som först går in på det lite mer övergripande i det forskningsmetodologiska tillvägagångssättet för att sedan gå in mer detaljerat i beskrivningen för vad som gäller för just denna studie. I det här kapitlet berörs även att validitets- och reliabilitetsfrågorna samt aktuellt forskningsetiskt övervägande för den här studien.

2.1 METODVAL

Den här studien har fokus på att reda ut en existerande begreppsoklarhet och då det verkar som att begreppen att motivera och att manipulera har olika innebörd för olika personer blir det irrelevant att genomföra intervjuer eller enkätundersökningar, eftersom resultatet troligtvis inte skulle ge någon samstämmig bild. Istället ledde studiens syfte till valet att genomföra en teoretisk begreppsutredande litteraturstudie där två teorier studeras närmare. För närmare beskrivning av vilka teorier, se avsnitt 2.3 Urval. Att studera teorier innebär att studera texter där författarna under lång tid reflekterat och penetrerat en fråga från olika vinklar och detta borde därför ge en djupare och mer nyanserad bild av de studerade begreppen, motivation och manipulation, än vid en empirisk studie.

Målet med en litteraturstudie är enligt Jesson (2011) ofta att sammanfatta tidigare forskning för att fylla vad som anses vara ett hål i den befintliga vetenskapen. Genom att titta på skriven text har den här studien haft som mål att tillföra någonting nytt till området. Den här studien är baserad på teorier, vilket Jesson, skriver är en av flera olika typer av material som en litteraturstudie kan bygga på.

Som ny och oerfaren inför litteraturstudie som forskningsmetod valdes att göra en traditionell/allmän litteraturstudie, och inte en systematisk litteraturstudie då den har fler och starkare krav på innehåll och tillvägagångssätt (Forsberg & Wengström, 2003; Jesson, 2011). Den traditionella/allmänna litteraturstudien är en friare form där det originella och flexibla får plats. Den traditionella litteraturstudien kan kallas för en narrativ litteraturstudie, vilket innebär att fokus snarare ligger på väl genomförda resonemang utifrån ett mindre antal studier än en strikt bestämd metod, stil eller krav på systematik (Bergmark, 2004; Jesson, 2011). Den här studien har formen av en narrativ studie men kommer fortsättningsvis att benämnas enbart som litteraturstudie för att undvika förväxling med narrativ forskning som behandlar livshistorier eller historier generellt (med en början, en mitt och ett slut).

Jesson (2010) tar upp två riktningar inom litteraturstudier: 'Scoping review' som syftar till att lägga en grund för framtida forskning genom att göra en överblick över hur forskningen över ett visst område ser ut och föreslå ny forskning. Och 'Conceptual review' som handlar om att bidra till att bättre kunna förstå begrepp utifrån hur olika författare använder dem. Detta för att kunna komma överens om och dela samma förståelse för vilken innebörd ett visst begrepp har.

Backman (2008) talar om 'terminologisk hyfsning' med målet att bringa ordning i hur olika forskare använder sig av termer och begrepp, för att genom precisering minska den eventuella språkliga förvirringen inom ett område. Medan Esaiasson et al (2007) skriver om 'begreppsutredande studier' som går ut på att samla existerande information om de begrepp som studeras och försöka vaska fram innebörden i och vad som skiljer mellan olika begrepp. Enligt Esaiasson et al. finns en viss grad av begreppsutredning med i all forskning, men att det är den forskning som stannar vid att fokusera på detta och inte går vidare till empiriska undersökningar som kallas för just begreppsutredande studier.

Med den här studien avses att lägga grund för framtida forskning, men huvudfokus ligger på att reda ut, precisera och dra skiljelinjer mellan de interpersonella handlingarna att motivera och att manipulera. Visserligen berör alla tre beskrivningarna ovan detta men då begreppsutredande är det ord som känns mest träffande och i sig självt ger en bild av vad denna studie handlar om, görs väljet att använda formuleringen 'begreppsutredande litteraturstudie'.

2.2 URVAL

Urvalet har styrts av studiens syfte och problemformulering vilket innebär att en teori som berör manipulationsbegreppet och en teori som berör motivationsbegreppet valts ut för att behandlas. Det brukliga inom litteraturstudier är att studera originalverk, i sammanhanget och fortsättningsvis kallade för primärdokument (Backman, 2008). Innan de valda primärdokumenterna, som presenteras nedan under 2.2.3 Primärdokument, berörs närmare ges först en genomgång av hur dessa valdes.

2.2.1 AVGRÄNSNINGAR SAMT INKLUSIONS- OCH EXKLUSIONSKRITERIER

Till att börja med är det viktigt att påpeka att den här studien avgränsats till att behandla två olika teorier; en som behandlar det centrala begreppet motivation och en som behandlar det andra centrala begreppet manipulation. Idealet vore att titta på en större mängd teorier för att på så sätt få en bredare och mer nyanserad bild av vad motivera och manipulera kan tänkas innebära, samt vilka likheter och skillnader som finns mellan handlingarna. Istället har en snäv studie genomförts med fokus på enbart två teorier, vilket har tillåtit en djupare analys än vad som skulle ha varit möjligt inom samma tidsram om fler teorier inkluderats.

Vid sökprocessen som ledde till det slutgiltiga urvalet av primärdokument användes ett antal inklusions- och exklusionskriterier. Dessa innebar att primärdokumenterna skulle vara skrivna på svenska eller engelska för att passa mina språkkunskaper. Primärdokumenterna skulle vara originalverken där en teori utarbetas eller presenterats sammanhållet för första gången samt att teorin ska ha huvudfokus på att antingen behandla motivation eller manipulation. Vidare skulle primärdokumentet eller teorin som den presenterar vara aktuella inom nutida forskning. Publiceringsdatumet i sig ansågs alltså inte avgörande för urvalet.

2.2.2 SÖKPROCESS

Sökprocessen inför det slutgiltiga urvalet av primärdokumenterna hade två faser.

I den första fasen av sökprocessen genomfördes ett antal sökningar i den elektroniska databasen Proquest social science subject area för att få en översikt över kunskapsområdet samt för att hitta eventuellt relevanta teorier inför den andra fasen av sökprocessen. Att sökning enbart gjordes i Proquest social science subject area beror på att en sökning via dem går igenom tretton databaser och därmed täcker ett brett område. I inklusionskriterierna ovan ingick att teorin ska vara aktuell i nutiden, men det fanns inget krav på att det skulle vara de absolut vanligaste förekommande. Det hade krävt ett mer avancerat sökförfarande.

Inför dessa första sökningar sammanställdes en lista med sökord som under arbetets gång reviderades och fylldes på. Sökorden användes i syfte att ringa in publicerade verk som innehöll en teori som behandlade antingen motivation eller manipulation, och gärna i koppling till socialt arbete. För att underlätta användes boolesk sökning vilket innebär att flera böjningar och former av sökordet hittas genom att sökordet trunkeras med en stjärna (exempelvis täcker sökordet manipul* både svenska och engelska ord som: manipulation, manipulera, manipulate, manipulatorisk, manipulator osv.). Huvudsökord var vid varje slagning motivat* eller manipul* i kombination med ett eller flera av följande sökord: motivat*, motiver*, manipul*, teori*, teor*, behavio*, social*, "social work*", "social service*", "social welfare*", "welfare work*". Sökningarna begränsades genom att sökorden skulle finnas i antingen titel eller abstrakt.

Träffresultatens titlar och abstrakt lästes översiktligt för att få en bild av kunskapsområdet samt för att se vilka teorier som var vanligast förekommande. Träffresultaten visade att det existerar en stor mängd forskning där ordet motivation i någon form är centralt, exempelvis psykologi och beteendevetenskap inom diverse områden samt utbildning och företagande, arbetsplatsrelationer och ledarskap. Forskning där ordet manipulation ingick var inte lika lättfunnet, vilket kan bero på att manipulation ofta används i samband med experimentella studier. Utifrån förekomst i träffresultaten och samtal med universitetsbibliotekarier och handeldare skapades en lista med teorier potentiellt relevanta som primärdokument för den här studien. Denna lista låg sedan som grund för sökprocessens andra fas som ledde fram till val av primärdokument.

I den andra fasen av sökprocessen gjordes en ny sökning i Proquest social science area för att ta reda på hur vanligt förekommande var en och av teorierna på listan från den första fasen är. En sökning per teori genomfördes och vid varje sökning var kravet att sökordet motivat* eller manipul* OCH namnet på teorin skulle finnas i abstraktet. Om sökorden finns i abstraktet är de rimligtvis centrala för forskningsrapporten eller avhandlingen i fråga och genom att titta på hur många vetenskapliga texter där en viss teori är central fås en bild av hur omfattande användningen och hur aktuell teorin är.

De teorier som fick flest sökträffar och därmed kan anses aktuell och spridd fick utgöra valet av primärdokument som presenteras närmare under nästa rubrik.

2.2.3 PRIMÄRDOKUMENT

Sökprocessen resulterade i valet av Självbestämmandeteorin (Self-Determination theory) som den teori som behandlar motivation och Machiavellianism som den teori som behandlar manipulation. Utifrån läsning av referenslistorna hos den forskning som framkom i sökprocessens första fas gick det att skönja vilka originalverk som ligger till grund för användningen av dessa teorier. För att vara säker antecknades de verk och författare som förekom oftast i referenslistorna för att sedan dubbelkollas genom en sökning via LIBRIS, den allmänna sökmotor Google, Google scholar samt ännu en sökning i Proquest social science area. Denna säkerhetskontroll gav mig en tydligare bild av vilka författarna och verken var.

För att bredda och komplettera huvudprimärdokumenterna valdes ett kompletterande primärdokument till varje teori. För självbestämmandeteorin blev huvudprimärdokumentet *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior* av Edward L Deci och Richard M Ryan (1985). Och som kompletterande primärdokument valdes *Handbook of Self-Determination Research* där Edward L Deci och Richard M Ryan är redaktörer (2002). För Machiavellianism valdes *Studies in Machiavellianism* av Richard Christie och Florence L Geis (1970) och som kompletterande primärdokument valdes verket som är ursprungskällan till Machiavellianismen, nämligen *Fursten* av Machiavelli (1991) ursprungligen skriven 1513 och utgiven första gången 1532. I referenslistan är primärdokumenterna markerade med en *.

2.3 BEARBETNING OCH ANALYSFÖRFARANDE

Bearbetningen av primärdokumenterna följde den arbetsgång som föreslås av Jesson (2011): Läsning och beskrivande sammanfattning av de bärande viktiga delarna hos materialet, i mitt fall varje teori för att sedan genomföra en jämförelse mellan teorierna, vilka likheter och skillnader som finns. Detta har gemensamma drag med det som Kvale (2008) beskriver som meningskoncentrering; att sammanfatta materialet till koncisa kärnfulla meningar, och sedan meningskategorisera; vilket går ut på att dela in materialet utifrån olika teman för att få en mer överskådlig bild.

Efter noggrann läsning och anteckningsarbete sammanfattades varje teori för sig för att ge en översiktlig bild av teorins innehåll och författarnas tankegångar. Dock görs inget anspråk på att det presenterade resultatet är heltäckande då fokus har legat på att lyfta fram och presentera huvuddragen samt det som anses relevant för den här studiens syfte. Vissa detaljer och aspekter kan därför ha fallit bort och bör sökas direkt i primärdokumenterna för den som vill vara säker på att få en fullständig och detaljerad bild av teorierna.

Analysförfarandet av resultatet delades upp i två bitar där den första var att sammanfatta resultatet för en tydligare bild samt att problematisera manipulationsbegreppet utifrån hur det presenteras i Machiavellianismen. Att problematisera resultatet är inte det brukliga inom en uppsats av detta slag, men behövt för den fortsatta analysen. Den andra delen av analysen har fokus på jämförande av begreppen att motivera och att manipulera utifrån så som de presenterats i primärdokumenterna. För att synliggöra de analytiska tankegångarna och samla diskussionen kring någonting presenterades fiktiva exempel. Kring, och med hjälp av, dessa exempel analyserades begreppens innehåll samt skillnader och likheter dem emellan.

2.4 FORSKNINGSETIK

I en litteraturstudie finns av naturliga skäl inte samma forskningsetiska problem som vid empiriska studier innehållande respondenter, informanter eller personer som ingår i experimentella studier. Det material som den här studien utgår ifrån är redan skriven text och det finns därför inget behov av att diskutera uppgiftslämnarens anonymitet, förklarande för individer hur deras utsagor kommer att användas eller risk att göra någon upprörd med sina frågor i en intervju. Däremot kan det anses som en forskningsetisk fråga att respektera författarna till primärdokumentet samtidigt som kritisk granskning ska kunna genomföras. På grund av detta har tydlighet eftersträvat gällande hur materialet använts: genom att korrekt återge citat och referenser samt att i texten visa vad som är egna tolkningar och vad som är hämtat från andra källor - vilket självklart är brukligt inom all form av forskning, men kanske extra viktigt vid litteraturstudier då författarna sällan kan validera materialet på samma sätt som en intervju-person kan läsa igenom och godkänna att hon uppfattats korrekt.

2.5 RELIABILITET, VALIDITET OCH GENERALISERBARHET

Reliabilitet handlar om att få samma resultat vid upprepning av studien enligt Forsberg och Wengström (2003) och borde för den här studien vara hög, förutsatt att det är samma primärdokument som studeras. De huvudsakliga resultaten borde bli de samma om en annan forskare upprepade studien men då alla tänkbara mellanmänskliga situationer och ageranden ej går att täcka in med några få exempel kan reliabiliteten påverkas av vilka fiktiva exempel som väljs att centrera den jämförande analysen kring. Exempelen hjälper till att visa på just exempel av hur det kan vara möjligt att jämföra motivation och manipulation.

Validitet är frågan kring om studien lyckats 'mäta' det som den avsett att mäta (Sohlberg & Sohlberg, 2008). Den här studien är snävt fokuserad och mäter endast vad de fyra primärdokumentet påstår att motivation enligt självbestämmandeteorin och manipulation enligt Machiavellianismen innebär. Just på grund av att studien är så pass fokuserad och går på djupet blir det problematiskt att prata om generaliseringar. Utifrån de dokument som studerats kan slutsatser rimligtvis dras om hur ett visst begrepp kan användas och kan sägas innehålla, men det är bara ett sätt enligt en teori per begrepp.

Studien kan inte heller sägas ge någon information om hur begreppen generellt används ute i samhället, då ett delmål med studien snarare är att ge personer i samhället något att grunda sin begreppsanvändning på.

Studien kan därför inte sägas ge en slutgiltig lösning på den begreppsförvirring som Bergmark (1998) noterat utan endast ge en bild av vad två teorier säger om begreppen. Studiens syfte är från början just så snävt formulerat varför studiens upplägg inte borde skapa några större validitetsproblem.

3. RESULTAT OCH ANALYS

I denna del ges först en översiktlig presentation av de valda primärdokumenterna som berör Machiavellianism och Självbestämmandeteorin. Texten kring Machiavellianism tar mindre utrymme i anspråk än texten som förklarar självbestämmandeteorin. Detta har inget att göra med att den ena teorin anses viktigare eller mer relevant för den här uppsatsen än den andra, utan beror helt enkelt på det faktum att självbestämmandeteorin är mer komplex och omfattande, och att det därför blir naturligt att det krävs mer plats för att ge en överskådlig bild av den teorin.

I samband med presentationen kommer samtidigt vissa inslag av analys då målet, förutom att göra oss bekanta med teorierna, även är att ringa in vad Machiavellianism respektive självbestämmandeteorin säger om de mellanmännsliga handlingarna att manipulera och att motivera.

Resultat- och analysdelen fortsätter sedan med ett kapitel med rubriken 'Att motivera och/eller manipulera' vars fokus ligger på att ytterligare sammanfatta och göra en jämförelse av de interpersonella handlingarna att manipulera och att motivera utifrån Machiavellianism och självbestämmandeteorin. Här tas även några fiktiva situationer upp som exempel för att underlätta den analytiska diskussionen.

3.1 MACHIAVELLIANISM

3.1.1 MACHIAVELLI OCH FURSTEN

År 1513 skrev Niccolò Machiavelli, före detta sekreterare i Florence utrikesstyrelse, i boken *Fursten* ned sina reflektioner kring hur en furste bör agera för att behålla sitt furstendöme, bli framgångsrik i krig och erövringar samt lyckas i sina relationer till både folket och andra härskare (Machiavelli, 1991). Namnet Machiavelli har sedan dess blivit ett ord som beskriver användningen av svek, opportunism och list i mellanmännsliga relationer. En Machiavellian är en person som för sina egna syftens skull manipulerar andra (Christie, 1970b). Innan vi fördjupar oss i nutidens användande av författarens namn så presenteras först några exempel på Machiavellis tankegångar såsom de formulerades i *Fursten* i mitten av 1500-talet.

[---] nödvändigt att i sitt nya furstendöme trygga sig mot fienderna, att vinna nya vänner, att segra, antingen med våld eller med svek, att göra sig älskad och åtlydd av befolkningen, lydd och vördad av soldaterna, att döda dem som kan eller har orsak att skada honom, att med nya medel förnya de gamla förordningarna, att vara sträng och nådig, ädelmodig och frikostig, att upplösa en trolös här och sätta upp en ny, att uppehålla vänskap med konungar och furstar så att de gärna gynnar honom och ogärna skadar honom [---] (Machiavelli, 1991, s. 42).

I citatet ovan ges en bild av hur Machiavelli (1991) anser att förebilden för en furste bör vara. Machiavelli skriver även att en furste som tänker för mycket på nöjen och njutningar riskerar att förlora sina herradömen, en furstes intresse bör ha ett enda fokus, nämligen krigets organisation och krigskonsten. Till stor del handlar Machiavellis *Fursten* om krigskonst, politik och

statsskick, som till exempel hur man på olika sätt kan behålla makten över erövrade områden; förslagsvis kan en furste bosätta sig på platsen så att möjlighet fås till kontroll och direkta ageranden med mål att kväva kritik och uppror innan de når farliga proportioner.

Machiavelli hade även tankar kring vilka personliga egenskaper som en ideal furste bör besitta, men för att förstå hur en furste bör vara som person måste vi även se till hur Machiavelli såg på människor i allmänhet. Enligt Machiavelli är människor vankelmodiga och enfaldiga och därför även lättövertygade och följer det som ögonblicket bjuder. Människorna förblir dock inte alltid övertygade över en längre tid och de kan därför behöva tvingas med våld till att fortsätta tro.

Som person ska en regent utifrån uppfattas på följande sätt enligt Machiavelli (1991): mild, gudfruktig, trogen och mänsklig samt att fursten ska anstränga sig för att allt som han säger visar utåt på dessa egenskaper. Detta, resonerar Machiavelli, eftersom folket dömer efter skenet mer än de faktiska omständigheterna. Han poängterar därtill att ”En klok furste kan... inte och bör inte hålla ord, när detta är till skada för honom och när de skäl som förorsakade hans löften inte längre är för handen”(s.89). Och att en furste bör ”andligen vara beredd att vända sig allteftersom vinden och ödets växlingar tvingar honom...”(s.90).

Utifrån dessa påståenden ser vi att Machiavelli (1991) förordar att den som vill lyckas som furste och regent över ett folk, inte bara kan, utan bör ge sken av godhet och välvilja samtidigt som han i sitt sinne står beredd att göra vad som krävs för att behålla sin maktposition och få sin vilja igenom. Machiavelli lyfter även fram den balansgång mellan att genomföra handlingar som anses som goda eller onda, och som krävs för att behålla sin position och aktning hos folket. Som exempel beskriver Machiavelli avvägningen kring frågan i vilken grad en furste ska visa mildhet och generositet, vilket han anser kan stå en furste dyrt om det går till överdrift. Han menar att frikostighet kan leda till slöseri som leder till sinande ekonomiska resurser vilket försätter fursten i en situation där han tvingas plåga folket med skatter. Detta leder i sin tur till att fursten blir hatad och sedd som grym, vilket egentligen är oundvikligt då en furste bör undvika att bli ringaktad som fattig. Då denna tankekedja leder till att frikostighet inte är ett alternativ att föredra föreslår Machiavelli istället att det logiska valet är att vara snål, eller att straffa ett fåtal ordentligt för att på det sättet bli sedd som storsint och god av de han inte skadar eller tar något ifrån.

Vi ser att det finns en inneboende balansgång i hur Machiavelli resonerar om hur man bäst lyckas med sin strävan att nå sina mål och skapa en situation runtomkring sig själv där de bästa möjliga förutsättningarna finns att få sin vilja igenom. Denna balansgång kräver flexibilitet i handlande och en analytisk förmåga att avläsa och räkna ut konsekvenserna av sitt eget handlande och reaktionerna hos andra människor för att få framgång i den här typen av agerande.

Sammanfattningsvis kan sägas att världen enligt Machiavelli (1991) ser ut på följande sätt: människor i allmänhet kan alltid bedras och styras över, med våld eller andra tekniker, och den som vill ta sig framåt behöver kunna vara en 'stor hycklare' som ger ett sken av att vara på ett sätt men som snabbt kan och är villig att agera annorlunda och med hjälp av vilka metoder som helst skaffa sig, befästa och säkra sin ställning som styrande furste över ett folk.

3.1.2 MACHIAVELLIANISM

Machiavellis namn har som tidigare påpekats levt kvar fram till 2000-talet i formen machiavellian – som beteckning på en person som manipulerar och ser andra som användbara för sina egna syften. Richard Christie (1970b) ställde sig frågan om personer beter sig olika beroende på om de håller med Machiavelli och hans idéer om världen eller inte. Tillsammans med Florence L. Geis sammanställde Christie boken *Studies in Machiavellianism* (1970) där de i samarbete med andra forskare försökt svara på frågan om, och i så fall på vilket sätt, individer som håller med Machiavelli skiljer sig från andra i beteende och syn på världen.

Två olika mätinstrument konstruerades i syfte att undersöka till vilken grad en persons egna åsikter sammanföll med Machiavellis (se Mach IV samt Mach V skalorna nedan). Skalorna användes sedan som del i ett antal experiment, som beskrivs i *Studies in Machiavellianism*, för att testa hypotesen om att en individ som håller med om de åsikter som lyfts fram i Machiavellis *Fursten*, tenderar att bete sig annorlunda i sociala sammanhang än de personer som inte instämmer i samma åsikter. Den gemensamma sammanställningen blev en rad karakteristika för individer som får höga respektive låga poäng på Mach IV och Mach V skalorna (se Kännetecknande karakteristika nedan).

Mach IV-testet består av en samling av tjugo påståenden, med ursprung i Machiavellis texter *Fursten* och *Diskurserna*, där respondenten svarar på hur mycket hon instämmer med påståendet. Skalan är graderad i sju steg från instämmer helt till instämmer inte alls, en så kallad likertskala. Ju närmare svaret ligger Machiavellis synsätt, desto högre poäng ges. (Påståenden är både positivt och negativt formulerade, vilket leder till att hög poäng kan ges vid svaret 'instämmer inte alls' på ett påstående som går emot Machiavellis synsätt). Varje påstående ingår i en av följande tre kategorier: Individens interpersonella taktiker, synen på den mänskliga naturen samt generaliserad eller abstrakt moral (Christie, 1970a). Mach IV-påståenden finns listade i Bilaga.

Mach V-skalan påminner om Mach IV-skalan då de båda bygger på liknande påståenden. Mach V skalans test konstruerades så att tre påståenden presenteras tillsammans, två påståenden som kan anses socialt önskvärda att instämma i och ett påstående som kan anses icke socialt önskvärt att instämma i (eller det omvända förhållandet). Individen svarar sedan på vilket påstående hon anser ligger närmast henne själv som person samt vilket påstående som hon tar mest avstånd ifrån (Christie, 1970a). På detta sätt försökte Christie (1970a) göra det svårare för individen att lista ut vilket svar som är rätt eller mest socialt accepterat. Hypotesen var att svaren skulle bli ärligare genom detta tillvägagångssätt.

Kännetecknande karakteristika för en person med höga Mach-poäng är enligt Geis, Christie och Nelson (1970) bland annat att personen är manipulatorisk av sig och därför kommer fokus i denna sammanfattning framförallt ligga på kännetecknande egenskaper som är återkommande för de personer som får höga poäng på ena eller båda mach-skalorna.

Geis, Christie och Nelson (1970) har utifrån observationsexperiment där testpersonerna även svarat på båda Mach-skalorna konstaterat att de tydligaste dragen hos en individ med höga Mach-skalepoäng är att hon är maktorienterad, lömsk, listig, och svekfull, manipule-

rande och opportunistisk. Hon är svårimponerad, skeptisk och kritisk och ifrågasätter andras motiv då hon generellt misstror andra människor. Samt hon försöker ofta tänja på gränserna och se vad det går att komma undan med (Geis, Christie & Nelson, 1970). I sociala relationer är dessa personer kalla i förhållande till social påverkan. De står fast vid sina åsikter och uppfyller inte andras önskningar om de inte anser det rättfärdigat; de behöver få tillräcklig motivering för att bli berörda eller ändra ståndpunkt (Geis & Christie, 1970). Vidare skriver Geis, Christie och Nelson (1970) att en individ som har låga Mach-poäng däremot är hänsynsfull, sympatisk och moralistisk. Hon är undergiven och söker bekräftelse från andra och betar sig givande mot andra människor. De beskriver att den här typen av individer är emotionellt öppna mot andra personer och blir känslomässigt engagerade i andra människor och frågor som berör dem personligen. Medan de med höga Mach-poäng visserligen är medvetna om andras vilja men de blir inte engagerade på samma sätt, de utnyttjar snarare andra människors behov för att förhandla till sig egna fördelar (Geis & Christie, 1970). Att kunna lösgöra sig från, eller kontrollera sina egna känslor underlättar för personer med höga Mach-poäng att kunna analysera situationen och fokusera på att fortsätta enligt någon form av strategi, resonerar Geis och Levy (1970).

Machiavelli's advice might be summarized as, "Do what works – whatever works – regardless of ethical considerations; don't trust other people; by and large they can be manipulated." (Geis, 1970a, s.130)

Enligt Geis och Christie (1970) kommer en person med höga Mach-poäng att i sin strävan för att nå sitt mål utnyttja de resurser som finns tillhands, vilka dessa resurser än är. Erbjuder situationen en distraherbar och foglig person (typiskt för personer med låga Mach-poäng) så ses hon som en möjlig resurs. Geis och Christie påpekar dock att personer med höga Mach-poäng inte i något experiment har visat sig vara ondskefulla eller fientliga som personer, det är inte någon vilja att skada andra det handlar om utan att använda de mest relevanta resurser som går att utnyttja för varje specifik situation.

Geis (1970a) reflekterar kring manipulation på följande sätt: att den som manipulerar behöver vara duktig på timing i mellanmänniskliga relationer, vilket även kan tolkas som opportunistism – att veta vad som fungerar vid vilket tillfälle, men även timing ifråga om att veta exakt hur långt gränser tål att töjas innan de passeras så att det blir synligt för andra personer. Vidare presenterar Geis en tanke kring att det skulle kunna finnas en koppling mellan framgång i manipulation och omständigheten att den som manipuleras inte är medveten om vad som försiggår. Om manipulationsförsöket blir påkommet kan den som är på väg att bli manipulerad gå samman med andra mot manipulatorens eller helt enkelt säga ifrån, resonerar hon.

Definition av manipulation inom Machiavellianismen. Machiavellis namn kopplas idag, år 2011, ihop med personer som manipulerar andra för sina egna syftens skull och nu har vi fått en bild av hur personer tänker och agerar, baserat på i vilken grad deras åsikter stämmer överens med Machiavellis sätt att se på världen och andra människor. En relevant fråga blir då, kopplat till syftet för hela den här studien: vet vi vad manipulation är, vad den manipulerande handlingen i interpersonella relationer består av – så som det ses inom området Machiavelli-

anism? Tyngdpunkten har främst legat på 'hur den som manipulerar är' så låt oss avslutningsvis titta på och lyfta fram 'manipulation' lite mer konkret och koncist.

Enligt Geis (1970b) borde det finnas ett samband mellan framgång i att manipulera andra och Machiavellianism. Mach-skalorna mäter bland annat individens tro på att det är möjligt att manipulera andra människor, men i relationen mellan Machiavellianism och manipulation finns även villigheten att försöka manipulera och förmågan att bemästra manipulativa tekniker. Vidare skriver Geis att lyckad manipulation kännetecknas av att en person bringas till att göra något som hon annars inte skulle ha gjort och att detta leder till att den som manipulerar tjänar på detta eller får någon form av belöning som hon annars inte skulle ha fått utan att manipulera. Förtjänsten för manipulatören sker oftast på den manipulerades bekostnad. Som två exempel på manipulationstekniker tar Geis upp fysiskt tvång och psykologisk press. Hon påpekar dock att manipulation förekommer även i socialt acceptabla former som till exempel inom uppfostran och skolundervisning, och att manipulation i dessa fall ses som avsett för den manipulerades bästa och hennes förmån.

3.2 SJÄLVBESTÄMMADETEORIN/ SELF-DETERMINATION THEORY

The study of motivation is the exploration of the energization and direction of behavior. (Deci & Ryan, 1985, s.3)

Edward L. Deci och Richard M. Ryan (1985) skriver i *Intrinsic motivation and Self-Determination in Human Behavior* att en teori ska behandla både beteendets riktning och det som stimulerar, ger kraft och impuls till individens beteende och handling för att kunna kallas för en motivationsteori. Tillsammans har de sammanställt självbestämmandeteorin (Self-Determination Theory) som bland annat fokuserar på att utveckla begreppet inre motivation vilket behandlas närmare nedan. I det här kapitlet kommer vi även bekanta oss med begreppen: yttre motivation, självbestämmande, val, orsakskälla, kompetenser och optimal stimulation så som Deci och Ryan använder dem. Vart och ett av dessa begrepp är nära sammanbundna med varandra och förhoppningsvis kan en beskrivning av dem ge oss en gripbar överblick över vad Deci och Ryans självbestämmandeteori säger om motivation, och att vi därur kan dra någon slutsats kring vad handlingen att motivera innebär enligt självbestämmandeteorin.

3.2.1 MÄNNISKAN SOM ORGANISM

Deci och Ryan (1985) gör tydligt att de har en grundläggande syn på människan som en organism då de skiljer på mekaniska teorier och organismiska teorier. Inom mekaniska teorier ses individen som styrd av egna inre fysiska drifter och olika stimuli i den omgivande miljön - människan är passiv (exempelvis Freuds driftsteori eller behaviorismen), medan organismiska teorier ser människan som en aktiv organism där individen själv har en vilja och möjlighet att

initiera beteenden. Deci och Ryan sällar sig till de organismiska teoretikerna. De beskriver sin syn på människan som en organism med möjlighet att agera utifrån sina inre psykologiska behov, fysiologiska drifter och sin externa miljö. Och snarare 'agera mot' än att 'reagera på' och vara helt styrd av de två sista.

3.2.2 INRE MOTIVATION

Deci och Ryan (1985) anser att människan har en inneboende energi och livskraft som de benämner inre motivation (intrinsic motivation).

Intrinsic motivation is the innate, natural propensity to engage one's interests and exercise one's capacities, and in so doing, to seek and conquer optimal challenges. Such motivation emerges spontaneously from internal tendencies and can motivate behaviour even without the aid of extrinsic rewards or environmental controls. (Deci & Ryan, 1985, s.43)

Typiskt för inre motivation är genomförande av aktiviteter och handlingar där själva genomförandet ger njutning och intresse, och att det därför inte krävs någon extern påverkan som förstärkare för att beteendet ska bevaras (Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2002; Vallerand & Ratelle, 2002). Exempel på aktiviteter där den inre motivationen styr är enligt Deci och Ryan (1985): lek, sport, konstnärlig aktivitet och människors tendens att åta sig utmaningar och lösa problem. Deci och Ryan (1985) skriver att den inre motivationen har sin grund i människans behov av att få vara självbestämmande, vilket de menar är nära knutet till upplevelsen av att orsaken för ens beteende kommer inifrån en själv och möjligheten till att kunna göra val. Detta presenteras närmare under rubrik 4.2.4. Självbestämmande. Vidare menar Deci och Ryan att den inre motivationen även har sin grund i individens behov av att känna sig kompetent och att individen därför hela tiden strävar efter optimala utmaningar i avsikt att utveckla och bemästra sina kompetenser (Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2002), även detta presenteras mer ingående under rubriken 4.2.4. Självbestämmande.

Deci och Ryan (1985) beskriver hur man inom forskning försökt mäta förekomsten och graden av inre motivation hos individer genom frågeformulär som behandlar prestation, upplevd kompetens, frihet, yttre press och kreativitet samt njutning och grad av engagemang i specifika aktiviteter. En rad experiment har även genomförts med fokus främst på effekten av yttre stimuli/händelser och deras påverkan på individens inre motivation (Deci & Ryan, 1985).

3.2.3 YTTRE MOTIVATION

Yttre motivation kopplar Deci och Ryan (1985) ihop med yttre press, krav och kontroll som gör att individen handlar och genomför aktiviteter för att nå ett visst mål, vilket kan vara att erhålla en viss belöning, möta ett krav eller för att undvika straff och restriktioner. Medan inre motivation bygger på ett inneboende intresse och genuin vilja inför aktiviteten eller beteendet ifråga. Paul P. Baard (2002) lyfter fram att yttre motivation sträcker sig på en skala från att individen relativt självbestämmande jagar resultatet av handlingen (belöningen, undvikandet

av negativa konsekvenser etc.) till att hon blir pressad och kontrollerad av målet med handlingen.

Genom en rad forskningsexperiment och undersökningar har yttre händelsers, som ofta kan likställas med yttre motiverande händelsers, effekt på den inre motivationen studerats. Deci och Ryan (Deci & Ryan 1985, Ryan & Deci 2002) beskriver att belöningar, yttre krav, övervakning, deadlines, tävlan, införande av mål samt utvärdering har alla gemensamt att de visat den generella effekten att de underminerar och minskar den inre motivationen. Stress, press och upplevelsen av att orsaken till ens beteende ligger utanför en själv menar Deci och Ryan (1985) leder till att människor ser aktiviteter som medel för att nå ett visst mål vilket i sin tur leder till att de inte upplever intresse eller njutning i det de gör. Belöning kan dock i sig vara tillräckligt för att en individ ska vilja genomföra en aktivitet (Deci & Ryan, 1985). I *Intrinsic motivation and Self-Determination in Human Behavior* presenterar Deci och Ryan (1985) en rad experiment som visar att individer som fått belöning för att genomföra en aktivitet och sedan slutar att belönas tappar intresset för att fortsätta med aktiviteten medan individer som aldrig fick någon belöning för att genomföra samma aktivitet behåller sitt intresse och sin glädje av aktiviteten, och därför fortsätter utföra den frivilligt. Detta har undersökts med allt från apor till små barn till vuxna och med belöningar så olika som guldstjärnor, godis och pengar.

Yttre och inre motivation framläggs alltså delvis som motsatser av Deci och Ryan (1985) då de lyfter fram och fäster vikt vid skillnaderna i individens upplevda orsakskälla, drivkraft och skäl för ett visst beteendes eller aktivitetens genomförande och omfattning beroende på om vi talar om inre eller yttre motivation. En annan skillnad mellan inre och yttre motivation är enligt Robert J Vallerand och Catherine F Ratelle (2002) att yttre motivation generellt associeras med mer negativa konsekvenser medan inre motivation anses vara den typ av motivation som leder till mer positiva konsekvenser.

3.2.4 SJÄLVBESTÄMMANDE

Självbestämmande är, så som Deci och Ryan (1985) använder det, ett begrepp som är svårt att fånga i en kort formulerad mening. För att underlätta delas självbestämmande in i fyra begrepp: orsakskälla, val, kompetens och optimala utmaningar. Varje begrepp är kopplat till självbestämmande och därmed även till inre motivation eftersom behovet av att få vara självbestämmande ligger till grund för den inre motivationen.

- *Orsakskälla (Locus of causality)* är ett begrepp som handlar om individens upplevelse av om initieringen till och regleringen av sitt eget beteende kommer inifrån en själv (intern orsakskälla) eller från miljön eller någon annan person (extern orsakskälla). Orsakskälla har att göra med vilka faktorer det är som ger energi till individens beteende och i vilken grad hon är självbestämmande (Deci & Ryan, 1985). Inre motiverade personer har enligt Ryan och Deci (2002) en upplevd intern orsakskälla medan yttre motiverade personer upplever att orsakskällan för deras beteende ligger utanför dem själva.

- *Val (Choice)*. En självbestämmande person agerar inte utifrån tvång eller skyldighet utan individen agerar snarare utifrån en medvetenhet av sina egna inre behov samt utifrån hur hon tolkar händelser i sin omgivning menar Deci och Ryan (1985). Detta innebär att individen har en flexibel snarare än determinerad relation till sin omgivning. Deci och Ryan poängterar

att val inte nödvändigtvis är samma sak som beslut då val snarare handlar om en känsla av frihet och själva valet behöver inte vara ett analyserat och övervägt beslut. De menar att val i sammanhanget lika gärna kan betyda möjligheten att vara spontan. Erbjuds människor möjligheten att ha valmöjlighet och känna sig självbestämmande så ökar deras inre motivation och stärker uppfattningen att orsakskällan är intern. Dock, påpekar Deci och Ryan, kan illusionen av att ha valmöjlighet räcka för att stärka den inre motivationen. Vidare skriver de att självbestämmande innebär känslan av frihet att själv initiera sitt beteende, men att vara självbestämmande inte alltid automatiskt behöver betyda att individen har kontroll över allt som sker, kontroll kan man ha trots pressande krav utifrån, medan en självbestämmande individ kan välja att säga ifrån sig kontrollen till någon annan.

- *Kompetens (Competence)* är ett resultat av individens samlade interaktioner med sin omgivning och tidigare lärande, utforskande och anpassning till den omgivande miljön. Kompetens är de nödvändiga färdigheter som krävs för att kunna hantera och på ett effektivt sätt interagera med sin omgivning och därmed också en viktig del av att kunna vara självbestämmande. Den egna inre upplevelsen av att vara kompetent uppstår när ens förmågor utvecklas, fördjupas och bemästrandet av olika aktiviteter lyckas. Att känna sig kompetent inför en viss uppgift ökar den inre motivationen inför att syssla med just den aktiviteten (Deci & Ryan, 1985).

- *Optimala utmaningar (Optimal challenges)*. Människor söker sig till optimala utmaningar där deras förmågor och kompetenser utmanas och utvecklas (Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2002). Alldeles för svåra eller för lätta uppgifter gör att vi förlorar vår inre motivation. Optimala utmaningar handlar om att stimulansnivån ska vara lagom, det vill säga tillräckligt utmanande för att våra förmågor ska tänjas; situationer där vi utmanas till att använda vår kreativitet och våra resurser och har en rimlig chans att utveckla våra kompetenser till att lyckas bemästra aktiviteten (Deci & Ryan, 1985). Sökandet efter optimala utmaningar är alltså ett sätt att försöka möta behoven av kompetens och självbestämmande, och därmed ett viktigt begrepp i relation till individens inre motivation.

Begreppen ovan är presenterade i ett försök att ringa in vad Deci och Ryan (1985) lägger i begreppet självbestämmande samtidigt som de var och en för sig har beröringspunkter med inre och yttre motivation. Som jag uppfattat det sitter alla bitar vi nu gått igenom ihop med varandra som i ett komplicerat tredimensionellt nät där förändring på en punkt automatiskt påverkar statusen på de andra. Hos en person som upplever att orsaken för hennes beteende kommer inifrån henne själv, att hon är den som initierar och reglerar de handlingar hon utför så höjs den inre motivationen. Om hon även uppfattar att hon har ett val och därmed möjligheten att vara autonom, självbestämmande och spontan ökas hennes inre motivation ännu mer. För att den inre motivationen ska höjas ännu mer krävs att hon upplever sig själv som kompetent och har möjlighet att involvera sig i optimala utmaningar där hon kan utvecklas ytterligare. Dock har dessa punkter ingen inbördes ordning, men ju fler som är uppfyllda desto starkare borde den inre motivationen vara om vi utgår från det som skildrats främst utifrån Deci och Ryan (1985). Dessa saker har, förutom det gemensamma att de påverkar den inre motivationen, en inbördes påverkansrelation på så sätt att de underlättar och till en viss del leder till eller förutsätter varandra. Optimala utmaningar och kompetens har en tydlig relation då det förra leder till och utvecklar det senare. Att uppfatta sig ha ett val kan tänkas stå i

relation till att uppfatta att orsakskällan är intern samt att man har kompetenser och kunskaper som ligger till grund för de valmöjligheter man anser sig ha och därmed vilka val man gör. Tillsammans är de delar i det som Deci och Ryan (1985) kallar självbestämmande.

3.2.5 ATT MOTIVERA

Deci och Ryan (1985) skriver inte uttryckligen om någon av de två interpersonella handlingarna att motivera eller manipulera, som den här uppsatsen syftar till att kasta ljus över. Men självbestämmandeteorin handlar, som presenterats ovan, om olika typer av motivation och därmed blir det naturliga steget att sätta rubriken 'att motivera' på händelser och ageranden som tas upp inom ramen för teorin och som kan tolkas som och appliceras på att en person försöker påverka en annan till att agera, ta beslut, förändra sitt beteende eller inställning. I detta avsnitt delas presentationen upp i tre egenhändigt formulerande begrepp: att motivera indirekt, att motivera direkt och negativ motivation. Till de två första finns kopplingar till Deci och Ryans (1985) skiljande mellan inre och yttre motivation, och den sista tar upp några punkter som har negativ effekt på en individs inre motivation.

Att motivera indirekt. Genom att skapa en fysisk miljö och ett psykologiskt klimat där individens inre motivation får bästa förutsättningar att flörera så skulle man kunna säga att individens inre motivation stöds indirekt. Utifrån självbestämmandeteorin ser vi följande tre sätt att utöva det jag valt att kalla indirekt motivation och som framförallt påverkar individens inre motivation:

- *Frigörande från kontroll och press.* För att underlätta för att den inre motivationen ska kunna verka behöver individen känna sig fri från yttre press och krav. Belöningar kan ses som en form av yttre kontroll eftersom den uppfattade orsakskällan blir extern då det är något annat än individens intresse för själva aktiviteten som styr beteendet. Att tillåta individen att fokusera fullständigt på en viss aktivitet istället för att distrahera henne med hot om straff eller sanktioner är ett annat sätt att underlätta för den inre motivationen (Deci & Ryan, 1985).

- *Stödja självbestämmande.* Sammanhang där personer tillåts känna att de har möjlighet att vara med och påverka, att de har möjligheten att göra ett val stärker den inre motivationen (Deci & Ryan, 1985; Vallerand & Ratelle, 2002). Valmöjligheten behöver dock inte vara reell enligt Deci och Ryan (1985) då det genom experiment har visats att illusionen av att ha ett val är tillräckligt för att den inre motivationen ska påverkas positivt. Att få chanser att vara självbestämmande och uppleva en känsla av autonomi gör att även orsakskällan upplevs som intern, därför är det av vikt att omvärlden erbjuder tillfällen för detta. En upplevd inre orsakskälla och inre motivation gör att ett beteende eller ett intresse för en aktivitet hålls kvar då genomförandet av aktiviteten i sig ger belöningar i form av glädje och kompetensutveckling (Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2002).

- *Möjliggöra sökandet efter optimal utmaning.* Genom att erbjuda ett sammanhang innehållande många olika stimulationskällor och aktiviteter där individen kan vara självständig, själv söka efter och avgöra vilka utmaningar som är optimala läggs en grogrund där både inre motivation och individens kompetenser kan blomstra (Deci & Ryan, 1985). En miljö som överlåter åtminstone en viss mängd ansvar och självbestämmande åt individen borde därmed även tillåta individen att själv avgöra vilken nivå av utmaning som ger bästa resultat i ett

kompetensutvecklingssyfte. Genom att en individ tillåts ägna sig åt optimalt utmanande aktiviteter så kommer hon både lyckas och misslyckas i sitt försök att bemästra de kompetenser som krävs för genomförandet av just den aktiviteten. Detta ger upphov till något som Deci och Ryan kallar för självadministrerad feedback som är kopplat till om individen lyckas eller ej i sitt försök att bemästra en aktivitet. Misslyckande signalerar generellt att personen är o-kompetent vilket leder till självadministrerad negativ feedback. Men misslyckande i samband med optimala utmaningar har neutral effekt på den inre motivationen, eller till och med sporrande, eftersom verkliga optimala utmaningar ligger strax över individens kompetensnivå och att det därför ses som naturligt att inte lyckas direkt. Att ha framgång och lyckas efter en ansträngning blir på samma sätt en självadministrerad positiv feedback som ger en känsla av att vara kompetent vilket i sin tur har en positiv effekt på den inre motivationen och upplevelsen av att vara självbestämmande.

Att motivera direkt, eller direkt motivation, har jag valt att kalla de yttre händelser och ageranden från andra personer som har som syfte och mål att påverka en annan människa till agerande. Till direkt motivation hör påverkansförsök som ofta är, men inte nödvändigtvis behöver vara, uttalade och mer uppenbara än det som togs upp under indirekt motivation.

Ett område som Deci och Ryan (1985) nämner i relation till yttre motivation är undervisningssammanhang som till exempel grundskolan. Enligt Deci och Ryan kan problem lätt uppstå i skolan om inläringen lämnas helt till barnens inre motivation eftersom de då bara skulle lära sig sådant som de finner intressant, och därmed inte lära sig allt det som samhället anser nödvändigt. Man kan dock påstå att det genom hela livet finns situationer där människor behöver lära sig, genomföra och klara diverse aktiviteter, beteenden och mål, oavsett hur tråkiga de än må uppfattas. Och därför behövs även direkt motivation.

Bland handlingar som innebär att motivera en annan person direkt räknas ett visst mått av yttre kontroll. Att arbeta tillsammans med andra kan enligt mig räknas in i gruppen av kontrollerande yttre händelser. Enligt Deci och Ryan (1985) är former av samarbete att föredra före konkurrens då det senare tenderar att underminera människors inre motivation. Vid ett explicit försök att motivera en grupp människor vore det alltså klokare att satsa på ett upplägg där de hjälps åt snarare än tävlar mot varandra. En annan punkt på området kontroll är belöningar, vilket är en fråga som Deci och Ryan berör flitigt. Att belöningar anses ha en skadlig effekt på den inre motivationen har presenterats ovan, men som medel för direkt motivation har olika typer av belöningar en klar fördel. Belöningar har visats ha en negativ effekt på så vis att intresset för själva aktiviteten minskar på sikt och att människor tenderar att ägna minsta möjliga tid och energi till att enbart prestera tillräckligt för att fylla de krav som ställts för att erhålla belöningen (Deci & Ryan, 1985). Självt resonerar jag dock kring belöningsfrågan på följande sätt: att vilja eller behöva påverka en person till att utföra en viss handling inte behöver betyda att vikt läggs vid att den personen ska njuta av handlingen, vilja fortsätta med aktiviteten eller att beteendeförändringen måste vara långsiktig, speciellt inte i fall där den som motiverar anser det angeläget att få till målet med motivationen omedelbart. Deci och Ryan tar upp exempel där belöning kan ge en större önskad respons i form av ett visst agerande från personer, än personer som inte belönas, så länge belöningen är kontinuerlig och rimlig. Forskning har även visat att belöningen i sig kan vara tillräckligt tillfredsställande och

njutbar för att människor ska vilja genomföra tråkiga aktiviteter både en och flera gånger om (Deci & Ryan, 1985).

Andra exempel på vad som kan ses som direkt motivation är att sätta krav och ställa upp mål för en individ samt ge positiv icke-utvärderande feedback. Att sätta upp realistiska mål och krav kan visserligen ses som indirekt motivation då det skapar en situation för individen där hon har lättare att lyckas och därmed känna sig kompetent, men genom att mål och krav ofta är klart uttalade kan det ses som en yttre styrande form av kontroll. Att ge positiv feedback, som inte förmedlar en känsla av att den som ger feedbacken kritiskt granskar eller utvärderar personen, är ett annat sätt att påverka människors inre motivation som Deci och Ryan (1985) nämner. Extern positiv feedback ifrågasätter inte individens självkänsla, vilket utvärderande feedback kan ha en tendens att göra, utan har effekten att förmedla en känsla av kompetens hos mottagaren. I de fall belöningar har en negativ effekt på individens inre motivation kan positiv feedback motverka detta till en viss grad (Deci & Ryan, 1985).

Ytterligare en punkt som skulle kunna ses som direkt motivation är erbjudandet av optimala utmaningar. Exempelvis kan en lärare styra vilka utmaningar ett barn möter och genom att läraren bedömer elevens kompetensnivå borde hon kunna erbjuda eleven uppgifter som är lagom utmanande. Individen kan därmed få hjälp att avgöra, hitta och ringa in ett antal aktiviteter som kan tänkas utgöra optimal utmaning – och i och med det få hjälp att utveckla sina kompetenser, vilket i sin tur stärker individens inre motivation, att finna intresse i de sysslor hon erbjuds eller de handlingar hon förväntas utföra. Genom att hjälpa till med att anpassa svårighetsgraden på en uppgift och därmed de krav som ställs på individer så menar jag att det teoretiskt även borde underlätta framgång i försöket att påverka och motivera dem till specifika handlingar. En person som utvecklas, känner inre motivation och därmed förmodligen känner intresse och glädje inför en uppgift är lättare att få till att göra just den uppgiften. Detta kan visserligen ses som indirekt motivation men då erbjudandet av specifika uppgifter kan vara en öppen och uttalad styrning har jag valt att presentera tankegången som direkt motivation.

Negativ motivation har jag valt att kalla yttre påverkan som resulterar i minskad och underminerad inre motivation, och ageranden från andra personer samt den generella omgivande psykiska och fysiska miljön som kan få individen att bli passiv eller agera tvärtemot vad som är målet med påverkan. Negativ motivation kan vara försök till direkt eller indirekt motivation som misslyckats på så sätt att den önskade effekten uteblivit och/eller att påverkansförsöket fått helt andra resultat än tänkt.

Deci och Ryan (1985) skriver att kontrollerande händelser och miljöer som pressar individen till att bete sig eller tänka på ett visst sätt genom till exempel krav och belöningar kan leda till att individen uppfattar att orsakskällan är extern och att hon agerar för någon annans skull vilket leder till minskad inre motivation. Vidare hävdar de att människor antingen reagerar med lydnad eller så reagerar de med trots och revolt på kontroll och press, speciellt om graden av press är så pass hög att den uppfattas hota individens frihet. Ett starkt försök att kontrollera och därmed pressa människor kan alltså få motsatt effekt mot vad som önskas.

Under kontrollerande miljö kan skolan räknas in, där straff och belöningar används för att barnen ska lära sig det som skolan kräver. Dock blir det lätt 'att lägga fakta på hög' som Deci

och Ryan (1985) skriver, då barnen ofta motiveras utifrån och detta har som resultat att inläringen tar skada. De framhåller att om lärandet ska leda till flexibla och användbara kognitiva strukturer och förmågan att tänka kreativt krävs det att den inre motivationen är med i processen, annars blir det lätt endast memorering.

Belöning generellt kan signalera att aktiviteten man belönas för inte är värd att genomföra i sig, utan bara om belöning ges (Deci & Ryan, 1985). Utifrån detta kan slutsatsen dras att om belöning ges i början av en beteendeförändring eller genomförandet av en aktivitet så kan det slå fel eftersom informationen som sänds till individen är att det endast är om belöning ges som hon borde bete sig på ett visst sätt. Detta kan ses som att underminera långsiktighet eller att låsa sig vid att ständigt behöva belöna för att få önskad effekt.

Inom negativ motivation kan uttalad negativ feedback från omgivningen anses höra hemma då det enligt Deci och Ryan (1985) finns en risk för underminering av den inre motivationen då det tillkännager ens oförmågor och inkompetens. På samma sätt kan frånvaro av positiv feedback och att inte erbjuda möjlighet till val ha en negativ effekt på individens vilja att göra det som ombeds (Vallerand & Ratelle, 2002).

Ett sista exempel på vad som kan leda till negativ motivation är bristen på egen kontroll och upplevelsen av hotad frihet. Deci och Ryan (1985) skriver att upplevd brist på frihet gör att individen blir motiverad att återställa sin frihet. Men att en lång period av att vara nekad frihet och egen kontroll resulterar i att människors effektivitet blir nedsatt och om de dessutom upplever att de inte kan återfå kontrollen eller friheten trots ansträngningar och försök så hamnar de till sist i hjälplöshet. I detta sammanhang hör begreppet amotivation in som enligt Vallerand och Ratelle (2002) innebär att individen har en frånvaro av motivation då de inte ser någon koppling mellan sitt agerande och möjligheten att nå sitt önskade resultat vilket leder till att de till sist slutar att försöka påverka resultaten. En amotiverad person känner sig inkompetent och utan kontroll, de upplever att deras handlade är orsakat av krafter utanför dem själva. Vallerand och Ratelle jämför detta med begreppet inlärdd hjälplöshet. Utifrån detta ser vi att det finns en koppling mellan för stor yttre styrning och risken att individen hamnar i hjälplöshet, och att en person i hjälplöshet är svår att påverka.

3.3 ATT MOTIVERA OCH/ELLER MANIPULERA

I detta kapitel tittar vi närmare på innebörden av den mellanmänniska handlingen att manipulera utifrån Machiavelli (1991) och Machiavellianism (Christie, 1970a, 1970b; Christie & Geis, 1970; Geis, 1970a, 1970b; Geis & Christie, 1970; Geis & Levy, 1970; Geis, Christie & Nelson, 1970) samt den mellanmänniska handlingen att motivera enligt självbestämmandeteorin (Baard, 2002; Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2002; Vallerand & Ratelle, 2002). I detta kapitel undersöks även vad som skiljer handlingarna åt och vad de har gemensamt genom en kritisk analys. Kan manipulation och motivation existera samtidigt i en och samma situation? För att underlätta tydliggörandet av tankegångarna används ett antal fiktiva scenarier och situationer. Då den här uppsatsen skrivs inom ramen för socionomutbildningen kommer betoningen att ligga på att diskutera likheter och skillnader i motivations- och manipulationshandlingar i förhållande till situationer som kan ses som relevanta för socialt arbete.

3.3.1 KORT ÅTERBLICKANDE SAMMANFATTNING

Innan den analytiska diskussionen påbörjas, där det görs ett försök att utröna vilka eventuella likheter och skillnader som finns mellan handlingarna att manipulera och att motivera, så ska vi friska upp minnet med en kort återblickande sammanfattning.

Att motivera handlar enligt självbestämmandeteorin om att ge energi till och riktning åt en människas beteende (Deci & Ryan, 1985). Inre motivation är kopplat till människans inneboende behov av att få vara självbestämmande, uppleva sig själv som orsakskällan till sitt eget handlande samt behovet av att känna sig kompetent. När individen är involverad i aktiviteter och beteenden som drivs av en egen inre vilja och som skänker intresse och njutning till individen är det den inre motivationen som driver agerandet. Detta kopplades sedan till vad som valdes att benämnas indirekt motivation eller att motivera indirekt. Som exempel på att motivera indirekt togs följande upp: Att låta individen uppleva att orsaken för hennes handlande och agerande kommer från henne själv (upplevd inre orsakskälla) genom att utifrån frigöra henne från yttre press och kontroll. Tillåta och erbjuda individen att ha eller uppleva känslan av att hon har valmöjligheter och att få vara självbestämmande. Samt erbjuda situationer och sammanhang där individen själv får möjlighet att utifrån flera olika stimulansskällor själv söka sig till och avgöra vilka aktiviteter som skänker optimala utmaningar, där individens kompetenser kan utvecklas och en chans för självadministrerad positiv feedback kan fås genom att lyckas.

Inom ramen för självbestämmandeteorin har vi även bekantat oss med yttre motivation som, i motsats till den inre motivationen, drivs av yttre krav, press och kontrollerande händelser och situationer. Vid yttre motiverade beteenden agerar människan för att nå målet med handlingen som kan vara att möta ett krav, slippa en negativ konsekvens eller erhålla en viss belöning. Den yttre motivationen rör sig på en linje mellan att individen blir helt kontrollerad av målet med handlingen till att hon själv är relativt självbestämmande i jakten på handlingens resultat. Detta sattes sedan i kontakt med vad som blev kallat direkt motivation eller att motivera direkt vilket är mer uppenbara och tydliga påverkansförsök via yttre kontrollerande händelser som att ställa krav, sätta upp mål, ge positiv feedback och erbjuda belöningar för önskad prestation till individen som ska motiveras. Här togs även upp att erbjudande av samarbete istället för konkurrens samt styrande av tillgängliga aktiviteter för att hjälpa individen anpassa svårighetsgrad och därmed hitta optimala utmaningar är exempel på direkt motivation. Kapitlet om motivation enligt självbestämmandeteorin avslutades med några ord om negativ motivation, vilket förknippas med för hög grad av kontrollerande miljö och yttre händelser som leder till att individen blir passiv och hamnar i en hjälplöshetskänsla som resultat av brist på egen kontroll, hotad frihet, för höga krav, bestraffning och negativ respons. Negativ motivation är alltså påverkansförsök som istället för att påverka individen i önskad riktning slår fel och leder till amotivation hos personen som skulle motiveras.

Att motivera är således en tudelad fråga där vi kan skilja på inre motivation och att motivera indirekt som kan ses tillhöra ett område, och yttre motivation och att motivera direkt utgör det andra området. Negativ motivation och amotivation kan ses som en förlängning av den direkta motivationen när personen som försöker motivera en individ till att agera, ta ett

beslut eller förändra sitt beteende blir för kontrollerande och pressande och därmed misslyckas med att nå den tänkta reaktionen hos individen.

Att manipulera beskrivs inom Machiavellianismen enligt Geis och Christie m.fl. (1970) som en handling där den som manipulerar får en annan person till att göra någonting som hon inte annars skulle ha gjort och att den som manipulerar på något sätt tjänar på detta. Manipulationshandlingen förknippas med list, svek, lögn, misstänksamhet och opportunism. Personen som manipulerar andra beskrivs vara en människa som ger sken av att vara en god människa men som samtidigt vänder kappan efter vinden och som skulle kunna göra vad som än krävs för att nå sina mål. Manipulatören använder de resurser som finns till hands oavsett vilka de är och utnyttjar andra människors behov om det gynnar de egna målen. Den som manipulerar andra beskrivs även som skeptisk och kritisk till människorna omkring sig och anser att de går att styra med bland annat våld eller psykologisk press. Manipulatören har en analytisk förmåga och försöker läsa av hur långt gränserna i samhället och inom mellanmänniskliga relationer kan töjas samt läsa av sin omgivning för att på bästa sätt kunna agera och nå sina önskade mål. Geis (1970a) reflekterar över en potentiell koppling mellan lyckad manipulation och omständigheten att personen som blir manipulerad inte är medveten om att den blir det. Geis (1970b) skriver även att den som manipulerar vinner något på att manipulera och att detta ofta sker på bekostnad av den som blir manipulerad.

Utifrån ovanstående sammanfattning låter 'att manipulera' som om det kretsar kring ego-centrism och total brist på medkänsla för andra människor eller vilja att göra något gott för andra än sig själv. Men Geis (1970b) påpekar att manipulation även förekommer inom vad hon kallar för socialt acceptabla former såsom skolundervisning och fostran. Och Geis och Christie (1970) fastslår att individer med höga poäng på Mach-skalorna inte visat sig vilja skada andra eller att de är ondskefulla som personer, utan att de endast har som mål att använda de mest relevanta resurser som går att utnyttja för varje specifik situation.

3.3.2 PROBLEMATISERING AV MANIPULATIONSBEGREPPET

I detta avsnitt görs en lätt problematisering av manipulationsbegreppet. Att detta enbart görs kring hur manipulationshandlingen beskrivs inom Machiavellianism går säkerligen att använda emot men då beskrivningen av att manipulera inte är lika nyanserad och komplex som den beskrivning som görs av motivation inom självbestämmandeteorin är, anses det nödvändigt för den fortsatta analysen. Ett annat argument för att problematisera manipulation är att denna studie har en koppling till socialt arbete och att det kan bli problematiskt att diskutera och applicera den här studien på en yrkesverksam socionoms påverkansförsök mot en klient om manipulation mestadels ses som en negativ handling för den som blir påverkad och som en egocentrisk handling för den som utför den.

Det är framförallt två punkter som är relevanta att problematisera: måste manipulationen vara dold för den som manipuleras? Och måste manipulationen endast vara till förtjänst för den som manipulerar? Om vi börjar med den första frågan som rör graden av öppenhet med vad det är som försiggår så kan vi koppla tillbaka till Geis (1970a) som presenterar en tanke kring att manipulationsförsök borde ha större möjlighet att lyckas om det är dolt för den som ska påverkas. Men det är just en tanke som presenteras – ingen slutsats. Om vi går till Machi-

avellis (1991) *Fursten* så ser vi att svek, att bedra och ge sken av en identitet för att sedan vara beredd att göra tvärtemot inte direkt stödjer öppenhet inför omvärlden med vad manipulatören är i sysselsatt med. Geis (1970a) tanke om att manipulation möjligtvis lyckas bäst om den är dold för den som påverkas stöds även av flera av de påståenden som ingår i Mach IV skalan (se Bilaga, främst påstående 1,2,6,7,9,10). Personer som får höga poäng på Mach IV skalan anses, som presenterat i kapitel 3.1 Machiavellianism, som mer manipulativa än de som får låga poäng på samma test. Höga poäng ges för åsikter som att det är rätt att aldrig tala om för andra vad ens skäl för en handling är såvida det inte är till nytta för en själv, ärlighet är inte den bästa principen utan det bästa sättet att hantera andra är att tala om för dem vad de vill höra. Höga poäng ges även för åsikter som att det är försvarligt att ljuga och att man hellre bör ge ett skäl som ger tyngd än sanningen när man försöker få någons hjälp. Efter denna framställning står det klart att manipulation ses som ett dolt påverkansförsök snarare än ett öppet handlande. Dock presenteras endast förbindelser mellan hemlighållande och mörkläggande av manipulatorens egna skäl och mål men det står inte explicit att detta undanhållande av information för den som är föremål för påverkan är ett måste för att en handling ska ses som manipulerande. Utifrån detta kan slutsatsen dras att manipulation associeras med påverkansförsök som sker i det fördolda men att detta inte nödvändigtvis är ett absolut krav för att en handling ska betecknas som manipulerande.

Den andra punkten som valts att problematisera är om den manipulerande handlingen endast syftar till att vara till förtjänst för den som manipulerar och om det måste vara på den manipulerades bekostnad. Christie (1970b) gör gällande att en Machiavellisk person är en person som manipulerar andra för sina egna syftens skull, vilket stämmer väl med Geis (170b) som säger att manipulation kännetecknas av att handlingen leder till att manipulatorens får en förtjänst som hon inte skulle ha fått utan att manipulera. Hon skriver att denna vinst ofta sker på bekostnad av den manipulerade som ofta får avstå från eller får mindre av något än hon annars skulle ha haft, det vill säga om hon inte blivit manipulerad. Samtidigt skriver Geis och Christie (1970) att en person med höga Mach-poäng inte kännetecknas av att vara ondskefull eller fientlig, bara mindre emotionellt involverad i andra människor och deras behov och intressen. Detta medan personer med låga Mach-poäng är karaktäristiskt hänsynsfulla och sympatiska (Geis, Christie & Nelson, 1970). Dock skriver Geis och Christie (1970) att även om Machiavelliska personer kan uppfattas som kalla i sociala relationer så kan de uppfylla andras önskningsar – om de anser det finns tillräckliga skäl för att göra så. Geis (1970b) tar upp något som hon kallar för 'mer socialt accepterad manipulation', vilket till exempel kan handla om uppfostran och undervisning där manipulationen anses ske för den manipulerades eget bästa. Manipulation kan alltså ske till förmån för en annan person än för manipulatorens. Frågan är dock om sådan form av manipulation skiljer sig från den typ som tydligast lyfts fram i Machiavellis (1991) *Fursten* och av författarna till *Studies in Machiavellianism* (Christie & Geis, 1970) nämligen den som är mer självcentrerad och som syftar till att skapa och upprätthålla sin position alternativt nå sina önskade mål oavsett konsekvenser för andra. Utifrån dessa något motstridiga besked skulle en rimlig tolkning kunna vara:

Att den som manipulerar har ett eget intresse i att en annan individ påverkas till att agera, ändra sitt beteende eller inställning. Och att den som manipulerar vinner något på att lyckas påverka denna andra individ samt att denna individ troligen i någon grad går miste om eller

berövas något men att hon samtidigt kan få någonting gott ut av att bli manipulerad – om det är vad manipulatören hade som syfte.

3.3.3 JÄMFÖRANDE ANALYS UTIFRÅN FIKTIVA EXEMPEL

I detta avsnitt används tre exempel för att underlätta undersökningen av vilka likheter och skillnader mellan begreppen 'att motivera' och 'att manipulera' som kan mejslas fram. Genom att presentera fiktiva berättelser som beskriver en situation eller genom att presentera förutsättningar för en fiktiv situation skapas några olika stommar att bygga upp en analys kring. Detta förfarande leder förhoppningsvis till att vi få syn på hur begreppen gestaltar sig ur olika synvinklar. De fiktiva exemplen är valda eller skapade för att komplettera varandra på ett sätt som skapar en fördjupad bild av begreppen var för sig likväl som en jämförelse av vad som skiljer dem åt samt vad som förenar de båda interpersonella handlingarna. De fiktiva exemplen har som syfte att illustrera bredden och komplexiteten av begreppen. Genom att visa olika kombinationer av handlingar och tolkningar fås en mer varierad bild av innebörd, skillnader och likheter.

Historien om den judiske skräddaren

In a little southern town where the Klan was riding again, a Jewish tailor had the temerity to open his little shop on the main street. To drive him out of the town the Kleagle of the Klan sent a gang of little ragamuffins to annoy him. Day after day they stood at the entrance of his shop. "Jew! Jew!", they hooted at him. The situation looked serious for the tailor. He took the matter so much to heart that he began to brood and spent sleepless nights over it. Finally out of desperation he evolved a plan.

The following day when the little hoodlums came to jeer at him, he came to the door and said to them, "From today on any boy who calls me 'Jew' will get a dime from me." Then he put his hand in his pocket and gave each boy a dime.

Delighted with their booty, the boys came back the following day and began to shrill "Jew! Jew!" The tailor came out smiling. He put his hand in his pocket and gave each of the boys a nickel, saying, "A dime is too much – I can only afford a nickel today." The boys went away satisfied because, after all, a nickel was money too.

However, when they returned the next day to hoot at him, the tailor gave them only a penny each.

"Why do we get only a penny today?" they yelled.

"That's all I can afford."

"But two days ago you gave us a dime, and yesterday we got a nickel. It's not fair mister."

"Take it or leave it. That's all you're going to get!"

"Do you think we're going to call you 'Jew' for one lousy penny?"

"So don't"

And they didn't.

(Ausable, 1976, s440 refererad till i Deci & Ryan, 1985, s.48)

I citatet ovan beskrivs hur en man som blir terroriserad av några pojkar kommer upp med en plan för att det hela ska upphöra. Mannen börjar betala pojkarna för att de terroriserar honom men sänker betalningen gradvis tills pojkarna inte längre anser det vara värt besväret att terrorisera mannen.

Historien kan analyseras, i förhållande till våra tidigare beskrivningar av handlingarna att motivera och att manipulera, på flera sätt.

Ett tänkbart förslag är att starta på samma ställe som Deci och Ryan (1985) som valde att ta med historien som ett exempel på hur belöning i form av pengar kan minska individens inre motivation. Låt oss säga att pojkarna drevs av en inre motivation för att utföra det trakasserande beteendet eftersom inget i historien visar på att beteendet började på grund av yttre tvång eller press (de blev visserligen initialt ombudda av Klanen att utföra handlingarna men låt oss anta att pojkarna agerade frivilligt och att själva utförandet skänkte dem tillräcklig tillfredsställelse för att fortsätta beteendet utan yttre förstärkare). När den judiska skraddaren sedan valde att belöna pojkarna ändrades deras upplevda orsakskälla från intern till extern, de upplevde nu att orsaken till deras beteende kom utifrån och styrdes av det faktum att de fick en ersättning för aktiviteten. Då belöningen minskades ansåg de inte längre att aktiviteten var värd att utföra vilket stämmer med Deci och Ryans (1985) tankegångar om att belöning kan signalera att en aktivitet inte är värd att utföra för aktivitetens egen skull.

Den judiska mannens agerande kan tolkas som direkt motivation då han genom att belöna pojkarna utövade en viss grad av yttre kontroll eller som negativ motivation då han fick pojkarna att upphöra med beteendet som han belönade. Å ena sidan var mannens avsikt att få pojkarna att upphöra med beteendet och därför ses resultatet inte som ett misslyckade vilket negativ motivation vanligtvis gör, å andra sidan belönade han dem för ATT fortsätta sitt beteende, vilket i alla fall var det budskap pojkarna fick. Situationen exemplifierar alltså direkt motivation då påverkansförsöket var tydligt, innehöll yttre kontroll, ändring till extern orsakskälla samt lyckades. Samtidigt exemplifierar den på något paradoxalt sätt negativ motivation då beteendet utsläcktes och påverkansförsöket misslyckades om situationen betraktas ur pojkarnas synvinkel – de slutade ju trots allt med beteendet som de blev belönade för att utföra.

Hur är det då med manipulation i förhållande till denna historia? Den judiska skraddaren kan anses manipulera pojkarna då han gör vad som krävs för att nå sitt mål, nämligen att pojkarna ska sluta trakassera honom. När mannen säger att han 'hädanefter ska ge 'a dime' till alla som kallar honom jude ger han ett löfte som han sedan bryter, alternativt att han ljuger om hans plan från början var att inte hålla löftet. Detta skulle kunna kallas för lömskt och listigt vilket är ord som associeras till den manipulerande handlingen (Geis, Christie & Nelson, 1970). En annan aspekt i historien som gör att mannens agerande kan tolkas som manipulerande är att han är kapabel att lösgöra sig från sina känslor och utarbetar, efter att ha analyserat situationen, en strategi samt att han lyckas avgöra vad som kunde vara en möjlig väg till framgång i att få sin vilja igenom. Att den judiske skraddaren fick en belöning i form av att slippa bli trakasserad står klart och att han inte skulle ha fått denna belöning om han inte manipulerat pojkarna verkar logiskt rimligt. Visserligen fanns säkert andra vägar att nå just det resultatet, fast vi kan nog fastslå att om den judiska mannen inte agerat hade pojkarna fortsatt att trakassera honom, åtminstone för en tid. Om mannen fick förtjänsten att slippa bli trakasserad – vad kostade då händelsen pojkarna? Man skulle kunna säga att de gick miste om gläd-

jen och tidsfördrivet som de till en början verkade tycka att aktiviteten skänkte dem. I det här fallet är det rimligt att anta att pojkarna antagligen inte hade några som helst förningar om vad mannens syfte och mål med belöningen var. Och hade de varit medvetna om detta hade påverkansförsöket från mannen säkerligen inte haft samma effekt.

Därmed är ovanstående historia ett exempel på både dold manipulation och direkt motivation. Beroende på hur vi som observatörer med dessa fakta på hand väljer att tolka situationen så kan vi välja att benämna den judiska skraddarens agerande som antingen motiverande eller manipulerande. En tredje möjlighet finns i att se att direkt motivation/negativ motivation och manipulation kan existera samtidigt och som i detta fall vara en del av samma handling.

Ungdomsprojektet

Detta andra exempel har skapats utifrån min egen förförståelse, och fantasi, för hur ett möte mellan en socialsekreterare och ungdom kan tänkas se ut inom följande fabricerade ungdomsprojekt med målet att hjälpa ungdomar till att komma in på arbetsmarknaden. Projektet leds av socialtjänstsekreterare i samarbete med näringsidkare. Projektet bygger på frivillighet och riktar sig till ungdomar som haft det 'struligt' och som saknar tillräcklig utbildningsgrund att stå på inför framtiden. Ungdomarna inom projektet har vanligen någon form av psykosocial, kriminell eller missbruksproblematik som gör att de saknar ett stöttande socialt nätverk och goda referenser från eventuella tidigare arbeten.

Socialtjänsten försöker hitta lämpliga arbetsplatser som kan fungera som lärningsplatser samt hitta vuxna på dessa arbetsplatser som kan ta på sig en mentorsroll. Målet efter deltagande i projektet är att ungdomarna ska ha med sig en viss arbetslivserfarenhet, goda vitsord och nya kunskaper som kan hjälpa dem att komma in på arbetsmarknaden. Ungdomarna ska även ha fått stöd av mentorn i att utvecklas som person (lära sig ta ansvar, få bättre självkännetend och självförtroende, bygga upp hållbara sociala relationer och få en tro på sig framtiden).

Socialsekreterare Bertil har i eftermiddag ett första möte med Lisa, en sjuuttonårig flicka. Bertil har inte träffat Lisa tidigare så han förbereder sig genom att läsa det befintliga material om Lisa som finns hos socialtjänsten. Materialet visar följande: Lisa har sedan elva års ålder varit placerad i flera jour- och familjehem, först på grund av otrygga hemförhållanden och senare även på grund av egen beteende. Som tonåring blev Lisa alltmer utåtagerande och aggressiv och har vid upprepade tillfällen varit i kontakt med polisen till följd av antingen eget beteende eller den umgängeskrets hon har, där många är kriminella. Lisa har flyttat mellan familjer av olika anledningar fram tills nyligen då hon flyttat till en faster som återvänt till Sverige efter att ha arbetat utomlands en längre tid. Innan flytten till fastern bodde Lisa i ett jourhem med en bondgård där hon trivdes och arbetade mycket med djuren.

Under mötet mellan socialsekreterare Bertil och Lisa diskuteras projektets upplägg och Lisas förväntningar. Lisa vill ha en annan typ av tillvaro än den hon har idag: att hon får bo hos fastern så länge hon sköter sig och arbetar mot att få ett jobb. Lisa har tröttnat på problemen hon hamnar i med vännerna och vill ha 'något annat' men hon är inte särskilt optimistisk inför framtiden då hon saknar grundskolebetyg, självförtroende och tro på framtiden. Bertil berättar

att han har några alternativa platser där Lisa kan få börja. Han lägger fram några alternativ, alla belägna utanför staden, och trycker lite extra på ett utav dem: ett stuteri ute på landsbygden där arbetsuppgifter som häst- och gårdsskötsel kan komma att varvas med att lära sig och ta del av hur ett företag sköts.

Lisa ser lite tveksam ut och frågar om det inte finns ett alternativ inne staden. Hon vill helst inte behöva åka så långt och vill helst vara där hon känner 'folk', säger hon. Bertil svarar att det inte finns något i staden och undrar vad hon tror om stuteriet. "Jag ju har hört att du har så bra hand med djur och att matematik var ett av dina favoritämnen i skolan, vore det inte spännande att få vara med och föda upp hästar och dessutom få lära sig en del om företagande, ekonomi och sånt? Jag tror att du skulle klara av det jobbet utmärkt!" säger han. Efter en kort fundering medger Lisa att det nog ändå är det bästa av alternativen, men hon undrar vad som händer om det inte fungerar. Bertil förklarar att han kommer att finnas med på ett hörn i början för att hjälpa till så att de får en bra start, och skulle det vara något problem så ses de för ett nytt samtal och funderar kring andra möjliga lösningar. Med detta besked beslutar sig Lisa för att ge stuteriet en chans.

Lisa och Bertils möte är en situation med många aspekter som har beröring med både manipulationsbegreppet enligt Machiavellianismen och motivationsbegreppet enligt självbestämmandeteorin. En fråga som skulle kunna vara intressant att fundera över är om Lisa under sin tid på stuteriet kommer att utföra sina uppgifter på grund av eget intresse och njutning av att få vara bland djur, som hon verkar tycka om, och glädjen över att få lära sig nya saker – med andra ord drivs av inre motivation (Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2002; Vallerand & Ratelle, 2002). Eller om hon kommer att genomföra sina uppgifter för att få fortsätta bo hos sin faster, få ordning på tillvaron och, kanske framförallt, för att få möjlighet att komma in på arbetsmarknaden – alla dessa kan ses som en form av belöningar och kan därför kallas för yttre motivation. Baard (2002) poängterar att yttre motivation inte behöver vara grundad på yttre press utan även kan vara att individen genomför aktiviteter enbart för att hon strävar efter att nå resultaten av handlingarna. De dagar och uppgifter som Lisa finner tråkiga och ointressanta krävs yttre förstärkning i form av tanken och påminnelsen om de olika belöningar som hon kommer få tack vare att hon genomför sitt arbete på stuteriet. En belöning kan även vara att slippa de negativa aspekter av sitt liv som hon försöker komma bort ifrån, och belöningar är som vi sett tidigare en tydlig indikator på yttre motivation och känsla av att källan för sitt agerande ligger utanför en själv (Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2002).

En möjlighet finns självklart i att hon vissa dagar, eller vid vissa aktiviteter drivs av inre motivation och andra dagar av yttre motivation.

Nu var det dock inte Lisas framtid det skulle spekuleras i utan tanken var att analysera det beskrivna mötet mellan Lisa och Bertil. I en social situation kan det alltid finnas aspekter och avsikter som inte är explicita och som kan komma att påverka tolkningen om de uppdragas. För enkelhetsskull förutsätts att vi som objektiva observatörer har följande fakta på hand: att Bertil vill Lisas bästa och att hans mål under hela mötet var att få henne att välja en specifik plats, den på stuteriet. Att det fanns fler platser än de han erbjöd henne, bland annat ett par stycken näringsidkare inuti staden som inte parats ihop med en ungdom ännu. Samt att risken

är överhängande att Lisa kommer tvångsomhändertas om hon inte ändrar sitt beteende snarast eller hoppar av projektet för att fortsätta sin vardag som förut. Utifrån dessa fakta och den presenterade situationen med det fiktiva projektet och mötet mellan de fiktiva personerna sker den fortsatta jämförande analysen.

Bertils agerande i situationen när han försöker påverka Lisa till att acceptera lärlingsplatsen på stuteriet kan tolkas som motiverande utifrån följande aspekter. Genom att erbjuda Lisa valmöjligheter, eller i alla fall upplevelsen av att ha ett val då hon får alternativ istället för att bara bli erbjuden eller tillsagd att det enbart var platsen på stuteriet som fanns, så motiverar han henne indirekt. Valmöjlighet och upplevelsen av att få vara med och bestämma stärker upplevelsen av att vara självbestämmande och därmed även den inre motivationen (Deci & Ryan, 1985; Vallerand & Ratelle, 2002). Detta leder även till att individen till en viss del känner att hon själv är den som initierar sitt beteende vilket är kopplat till en upplevd inre orsaksskälla (Deci & Ryan, 1985; Ryan & Deci, 2002). Det faktum att han kontrollerar vilka alternativ som erbjuds gör att situationen även innehåller ett visst mått av direkt motivation.

Den andra aspekten som kopplas till motivation är de olika alternativ på lärlingsplatser som Bertil valt att erbjuda Lisa. Han har genom förberedelserna inför mötet förstått att Lisa verkar bli lugn, har lättare att trivas med tillvaron och fått lättare att bli positivt inställd inför framtiden då hon varit kring djuren på bondgården hos den sista jourfamiljen. Han resonerar därför att en plats där Lisa får arbeta med djur vore en bra idé. På ett stuteri kanske hon kan utveckla sina positiva sidor och sitt goda handlag med djur samt komma bort från staden där hennes kriminella vänner håller till. Han tror att detta antagligen skulle underlätta hennes väg till en ny typ av tillvaro. När det gäller stuteriet och de andra alternativen försökte han hitta platser där arbetsuppgifterna var varierande och av olika svårighetsgrad då han anser att det är viktigt att ge en ungdom med trasslig bakgrund en chans att känna att de klarar av någonting, att de har någon form av kompetens som är användbar på ett socialt accepterat sätt.

Utifrån självbestämmandeteorin kan hans agerande tolkas som indirekt motivation då han genom att enbart erbjuda Lisa platser lokaliserade en bit ifrån staden försöker frigöra henne från yttre press och krav, som främst kan komma från de gamla vännerna hon försöker bryta med. Att erbjuda Lisa en situation där hon slipper den sortens yttre stress och distraktion hjälper henne att fokusera helt på de aktiviteter som lärlingskapet innehåller.

Som indirekt motivation i situationen ser vi även hur han erbjuder platser innehållande många olika arbetsuppgifter och stimulationskällor. Och förhoppningsvis är mentorerna på dessa platser öppna för att låta ungdomarna pröva sig fram med vilka aktiviteter som är lagom utmanande och intressanta. Att erbjuda den här typen av platser kan ses som indirekt motivation då Bertil försöker erbjuda Lisa möjligheten att själv söka och få tillgång till optimala utmaningar där hon kan utvecklas, och genom att lyckas även få uppleva sig själv som kompetent. Optimala utmaningar och känslan av att vara kompetent är nära kopplat till inre motivation och självbestämmande som tidigare visats ovan (Deci & Ryan, 1985).

En tredje motiverande aspekt i mötet dem emellan är när han berättar för Lisa att han hört att hon är duktig på vissa saker och att han tror att hon kommer klara av arbetsuppgifterna på stuteriet. Här ger Bertil positiv feedback som syftar till att Lisa ska känna sig kompetent, vilket i sin tur stärker hennes inre motivation (Deci & Ryan, 1985). Och till sist en fjärde och sista punkt som kan vara värd att nämna är att Bertil avstår från att berätta om tvångsvård som

en eventuell konsekvens om Lisa faller tillbaka in i sin gamla situation. Han vill inte riskera att hon ska hoppa av projektet genom att utöva för mycket press eller hota med restriktioner vid ett eventuellt misslyckade från Lisas sida. Med andra ord försöker han undvika att utöva så pass mycket press att påverkansförsöket resulterar i det som tidigare benämnts som negativ motivation.

Om vi istället påstår att Bertils agerande innebär att han manipulerar Lisa till att ta platsen på stuteriet kan vi hänvisa till följande resonemang. Bertil är i den sociala relationen relativt oberörd och distanserad. Hans mål och vilja är att få Lisa till att välja just stuteriet och han har genom att studera omständigheterna och beräknat konsekvenserna av sina olika handlingsalternativ kommit fram till en strategi. Det som tidigare benämndes positiv feedback benämns nu i relation till manipulationsbegreppet som att han smickrar henne och säger sådant som han tror att hon vill, och behöver, höra för att det ska bli troligt att hon väljer det alternativ som han önskar. När hon frågar om platser i staden ljuger han då han misstror och ifrågasätter hennes argument. Han tror på hennes uttryckta vilja att förändras men är orolig att hon innerst inne kanske inte är redo eller tillräckligt stark att bryta med vännerna och de gamla vanorna helt. Han tror att hon vill ha en plats i staden för att ha vännerna som ett alternativ om hon inte trivs.

Allt detta pekar på att Bertils agerande stämmer väl med några av de typiska egenskaper som en person med höga mach-poäng har enligt Geis, Christie och Nelsons (1979), han är lömsk, listig, skeptisk, kritisk samt att han ifrågasätter andras motiv då han misstror dem. Han tror antagligen i likhet med Machiavelli (1991) även att människor är lättövertygade.

Geis och Christie (1970) skriver att en Machiavellisk person behöver vara tillräckligt motiverad eller tycka att det är rättfärdigat för att han ska uppfylla en annan persons önskningsar. Bertil anser inte uppfyllandet av Lisas önskan att få en plats i staden som motiverat eller rättfärdigat.

Bertils handlande stämmer väl med Machiavellis råd "Do what works – whatever works – regardless of ethical considerations; don't trust other people; by and large they can be manipulated" (Geis, 1970a, s.130), när han lägger upp situationen som att Lisa har ett val, smickrar henne, ljuger och gör vad som krävs för att nå målet: att hon ska välja stuteriet.

Det faktum att Bertil är beredd att gå vidare med en eventuell tvångsvård i framtiden om det skulle krävas kan ses som att han ger sken av en position men att han är beredd att göra tvärtemot om det behövs vilket är ett förhållningssätt som Machiavelli (1991) förordar.

I den beskrivna fiktiva situationen kan vi dra slutsatsen att Lisa inte är medveten om att hon från början blir styrd mot ett visst val och detta underlättar för Bertil i sitt påverkansförsök. Detta problematiserades dock under rubriken 3.3.2 Problematisering av manipulationsbegreppet, vilket ledde till slutsatsen att det inte nödvändigtvis behöver förhålla sig så att manipulation måste vara dold, även om vi i det här fallet kan fastslå att manipulationen är dold för den som blir påverkad/Lisa.

Hur är det då med Geis (1970b) påstående rörande att den som manipulerar får något ut av manipulationen som hon inte skulle ha fått utan att manipulera. Med en koppling tillbaka till självbestämmandeteorin är det möjligt att den belöning Bertil får ut av att lyckas med att manipulera Lisa till att godkänna en viss lärlingsplats helt enkelt är att han får känna att han

lyckas med sitt arbete. Att lyckas kan ses som självadministrerad positiv feedback som gör att han känner sig kompetent och får ökat självförtroende. Om Lisa godtar förslaget och hans bedömning är riktig är chansen stor att hon kommer att trivas och därmed utvecklas åt det håll som han, och samhället, önskar vilket i sin tur ger honom ett kvitto på att han är duktig på att utföra sitt arbete. Man skulle kunna säga att Bertil genom att manipulera Lisa känner sig kompetent och därmed får en ökad inre motivation i förhållande till sitt arbete.

Huruvida den som manipuleras måste förlora någonting på att bli manipulerad har diskuterats under 3.3.2 Problematisering av manipulationsbegreppet ovan. I Lisas fall skulle en del personer möjligtvis peka på att Lisa förlorar ett visst mått av trygghet som hon har i sin gamla tillvaro och förlusten av sina gamla vänner – då hon genom tiden på stuteriet, och kanske framförallt efteråt, får en ny form av tillvaro. Medan andra skulle peka på att hon vinner framtidstro, självkänsla, positiva sociala relationer och en grund att stå på inför sitt kommande arbetsliv.

För att sammanfatta analysen av historien om mötet mellan socialsekreteraren Bertil och ungdomen Lisa kan vi å ena sidan utifrån självbestämmandeteorin tolka situationen som att Bertil motiverar Lisa både indirekt och direkt. Han ger henne en känsla av att få vara med och bestämma då hon får välja plats, han ger henne positiv feedback, erbjuder omständigheter där hon blir befriad från viss yttre press och kan söka efter optimala utmaningar - därmed utveckla sina kompetenser och stärka sin känsla av att vara självbestämmande och då även stärka hennes inre motivation. Å andra sidan kan vi utgå ifrån Machiavelli och Machiavellianismen och då dra slutsatsen att Bertil manipulerar Lisa genom att ha en genomtänkt strategi där han agerar så som han anser nödvändigt för att nå sitt mål utan att ta hänsyn till konventionellt moraliska frågor. Han ljuger, använder sig av listiga knep, misstror henne och har en strategi för hur han ska få situationen dit han vill.

Vid närmare eftertanke existerar dock inget argument för att dela upp tolkningen av situationen i att Bertil antingen motiverar eller manipulerar Lisa. En tolkning av de aspekter av den fiktiva situationen kan mycket väl vara att Bertil genom vissa handlingar manipulerar och genom andra handlingar motiverar i samma situation. Om vi tänker oss att synen på Bertils agerande som motiverande existerar parallellt som synen på agerandet som manipulerande blir det möjligt att göra utlåtanden som: Bertil manipulerar Lisa till att göra som han vill, och som medel för manipulationen använder han sig av motiverande handlingar. Eller: Bertil motiverar Lisa men hans inställning eller förhållningssätt och vissa aspekter av hans agerande kan samtidigt tolkas som att han manipulerade.

En viss handling kan även ses som motiverande och manipulerande samtidigt. Positiv feedback kan vara motiverande och samtidigt en del av att manipulera.

En annan, möjligen fruktbar, tankegång är att fråga sig om Bertils agerande tolkas som motiverande eller manipulerande beroende på vem som tillfrågas och vid vilken tidpunkt i förhållande till den aktuella handlingen som de tillfrågas. Vi står utanför och ser objektivt vad som sker och har till vår hjälp vissa förkunskaper. Men vad anser till exempel Lisa? Låt oss hypotetiskt fråga Lisa ett år in i två tänkbara framtidsscenarier:

A. Lisa kommer på kant med mentorn på stuteriet eftersom hon alltid är sen. Hon är besviken och arg och pressas av gamla vänner att förbereda och genomföra en stöld som hämnd. Lisa blir efter detta tvångsomhändertagen enligt LVU samt får höra av en bekant att det fanns platser inne staden. Lisa förstår att Bertil ljugit för henne och då han, enligt henne inte höll sitt ord om att de skulle hitta en ny lösning tillsammans om något hände, känner hon sig manipulerad.

B. Lisa stormtrivdes på stuteriet och bor fortfarande med sin faster. Lisa har fått goda vitsord och känner sig redo att söka andra arbeten. Tiden med hästarna och den fantastiska mentorn har gjort att hon utvecklats och byggt upp ett nytt socialt nätverk samt träffat en partner. Lisa är så tacksam att Bertil motiverade henne till att ge stuteriet en chans.

Med utgångspunkt i detta kan en rimlig slutsats vara att en och samma situation kan tolkas olika beroende på vem som tolkar den och att det mycket möjligt kan färgas av situationens eventuella konsekvenser.

Tvångsmotivation

Detta sista exempel är inte en fiktiv berättelse utan diskussionen kommer istället att grunda sig på ett lagrum och hur det kan tänkas vara möjligt att se på detta utifrån motivations- och manipulationsbegreppet så som de presenterats i primärdokumentet. Det aktuella lagrummet är 3§ i LVM (Lag (1977:870) om vård av missbrukare i vissa fall) där det står att ”tvångsvården skall syfta till att genom behövliga insatser motivera missbrukaren så att hon kan antas vara i stånd att frivilligt medverka till fortsatt behandling och ta emot stöd för att komma ifrån sitt missbruk”.

Observera att detta inte på något vis är en utvärdering av existensen av tvångsvård inom socialt arbete. Det görs inte heller något anspråk på djupare kunskap om innehållet i LVM eller i hur arbetet inom verksamheter som verkställer vården utförs. Det är endast omständigheten att staten genom tvång syftar till att motivera missbrukare till att ta emot fortsatt behandling och stöd frivilligt som diskuteras.

Det exakta ordet tvång som påverkansförsök nämns inte inom självbestämmandeteori. Däremot skriver Deci och Ryan (1985) att yttre press, kontroll och krav hänger samman med yttre motivation, vilket kan ses som begrepp närbesläktade med ordet tvång. Inom Machiavelianismen tar Geis (1970b) upp att fysiskt tvång och psykologisk press är exempel på manipulationstekniker. Tvång som påverkansförsök kan alltså diskuteras både utifrån manipulationsbegreppet och utifrån motivationsbegreppet i formen yttre motivation, eller handlingen att motivera direkt som tidigare kopplats till yttre motivation.

För att göra det hela mer lättöverskådligt inleds analysen med fokus på staten som manipulator för att sedan behandla staten som motiverare. I detta exempel kallas aktörerna för missbrukaren och staten då det är staten som kan anses vara upphovsman till lagstiftningen, även om det är socialsekreterare som initialt föreslår tvångsomhändertagandet. Detta är som påpekat en ytlig analys gällande den svenska lagstiftningens påstående om att tvång rimligtvis kan leda till att en missbrukande person blir motiverad till att ta emot hjälp via frivilliga former (se LVM 3§).

Vid tvångsvård bringas en person till att göra något som hon annars inte skulle ha gjort, vilket stämmer överens med beskrivningen av manipulation enligt Geis (1970b). Den som

tvångsvårdas förlorar sin frihet och möjligheten att själv bestämma över sin vardag vilket även det stämmer med Geis beskrivning av manipulation, att individen förlorar på att bli manipulerad. Sista delen i Geis manipulationsbeskrivning går ut på att den som manipulerar, i detta fall staten, tjänar någonting på att manipulera som den inte skulle ha fått utan att agera manipulerande.

Vad är det då staten tjänar på att med tvång försöka skapa motivation till frivillig vård hos missbrukare? Det finns säkerligen flera olika åsikter om den frågan, men en tanke är att det handlar om det som akademikerförbundet SSR (2010) kallar för fostran och det som Bergmark (1998) beskriver i sitt avsnitt om social kontroll: nämligen att staten, eller samhället, anser att individen har ett problematiskt leverne som inte följer normerna i samhället och därför behöver individen påverkas i en mer önskvärd riktning. (Bergmark beskriver för övrigt socialarbetarens arbete med detta som just manipulation). I detta resonemang hör även Blennbergers (2005) båda sorter av paternalism hemma som presenterades i inledningen; samhället agerar för att öka individens välfärd oavsett om individen går med på detta eller ej, samt att samhället agerar för att skapa bättre förhållanden för samhället i stort. Genom att med tvång manipulera missbrukaren till att göra som staten vill, får staten förtjänst i form av medborgare som lyder de regler som finns och kan bidra till samhället. Resonemanget är applicerbart om man anser att missbrukare bryter samhällets regler och vanligtvis inte är aktiva på arbetsmarknaden och i många fall innebär kostnader för samhället i form av till exempel behov av sjukvård senare i livet till följd av långvarigt missbruk.

Staten tar de resurser den har, vilket bland annat innebär lagstiftning, makt och tvång, polis, socialtjänst och behandlingsinstanser för att få missbrukaren motiverad. Det kan associeras med manipulation då en manipulatorisk aktör, gör vad som krävs för att nå sitt mål och använder de resurser som finns till hands enligt Geis och Christie (1970), och detta oavsett etiska hänsynstaganden (Geis, 1970a). I en av de svenska grundlagarna står att ”Den offentliga makten ska utövas med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet” (Regeringsformen (1974:152) 1 kap. 2§). Citaten har enligt mig klara drag av ett etiskt ställningstagande som går stick i stäv med faktumet att tvång utövas emot befolkningen.

Slutsatsen av att tolka omständigheterna utifrån Machiavellianismens manipulationsbegrepp blir att: tvångsvård av missbrukare kan ses som en manipulerande handling där staten gör vad som krävs, med hjälp av tillgängliga resurser för att nå sitt mål; att missbrukaren ska ta emot frivillig vård och i förlängningen bli en samhällsmedborgare som bidrar till, istället för belastar, samhället.

En relevant fråga skulle kunna vara om staten lyckas nå sitt mål, ett visst mått av behandling tvingas på missbrukaren men blir missbrukaren påverkad till att frivilligt fortsätta ta emot hjälp för sitt missbruk? Det får vi inget svar på utifrån Machiavellianismen, det enda svar vi får är att statens påverkansförsök att nå ett visst mål kan ses som manipulerande. Detta aktualiserar en ny vinkel på manipulationsbegreppet som kanske borde ha problematiserats, nämligen frågan om manipulationen måste lyckas för att en handling ska ses som manipulerande.

Att analysera omständigheterna ’att motivera genom att använda tvång’ med manipulationsbegreppet verkar ge fokus på själva agerandet utan att säga någonting om konsekvenserna och resultaten.

Om vi istället applicerar självbestämmandeteorin på 3§ i LVM (Lag (1977:870) om vård av missbrukare i vissa fall) där det står att ”tvångsvården skall syfta till att genom behövliga insatser motivera missbrukaren så att hon kan antas vara i stånd att frivilligt medverka till fortsatt behandling och ta emot stöd för att komma ifrån sitt missbruk” så kan vi kanske säga någonting om det eventuella resultatet med påverkansförsöket.

Yttre press och kontroll kopplas samman med yttre motivation och därmed direkt motivation. Yttre motivation kan som Baard (2002) påpekat sträcka sig från att individen självbestämmande drivs av att nå målet som en viss handling resulterar i, till att hon blir pressad och kontrollerad av de yttre omständigheterna. Yttre press och kontroll, vilket kan påstås vara nära besläktat med tvång, har visats leda till minskad inre motivation då individen uppfattar att orsakskällan för hennes beteende är extern. En person utsatt för tvång är inte självbestämmande eftersom det inte är hon själv som initierar och kontrollerar sitt beteende (Deci & Ryan 1985).

Av detta kan vi dra slutsatsen att ett påverkansförsök via tvång inte skapar inre motivation hos individen. Däremot är det tänkbart att individen på grund av den direkta motivationen, som tvång kan anses vara, upplever tillräcklig yttre motivation för att genomföra uppgifterna. Yttre motivation som driver individen kan då vara att slippa vara tvångsvårdad, att bli belönad med att återfå sin frihet och viss kontroll och självbestämmande över sitt eget liv. Om de resultaten av handlingarna upplevs som en tillräcklig drivkraft kan missbrukaren utföra de handlingar och aktiviteter som krävs av henne trots att hon inte upplever en inre motivation inför agerandet. Det är alltså möjligt att genom direkt motivation, som tvång, göra att missbrukaren känner sig yttre motiverad till att gå med på att ta emot vård och stöd frivilligt.

Att slippa vara tvångsvårdad kan vara belöningen som gör att den missbrukande personen tar emot frivillig hjälp. Att få en bättre hälsa, ta del av samhällslivet, kanske få bostad och ett nytt socialt nätverk skulle kunna vara andra belöningar men då de inte var tillräcklig yttre motivation innan tvångsvården sattes in är det kanske inte applicerbart att lägga in dem som yttre motiverande faktorer, såvida inte dessa blivit viktiga mål hos individen efter att hon blivit nykter och fått distans till sitt missbruk genom tiden som tvångsvårdad. I så fall skulle man säga att tvång, oavsett om det ses som manipulerande eller motiverande, kan leda till motivation hos individen till att acceptera vård i frivillig form.

Men med tvång som påverkansmedel finns en risk. Om pressen och omgivningens kontroll pressar individen till den grad där hon upplever brist på egen kontroll och sin frihet hotad och om hon under en lång tid befinner sig i det tillståndet utan att lyckas påverka sin situation och återfå kontroll och frihet så kan hon hamna i hjälplöshet och amotivation (Vallerand & Ratelle, 2002). Det finns alltså en gräns för när tvång slutar vara en möjlig väg till att påverka en individ till att göra det som önskas av henne och istället resulterar i amotivation. En amotiverad person upplever sig själv som en person utan kontroll, utan kompetens och möjlighet att påverka sin egen tillvaro och då blir det svårt att motivera henne till att göra det man vill.

Sammanfattningsvis ser vi av analysen av tvång som medel för att påverka en individ till att acceptera vård frivilligt, kan kallas för en manipulerande eller direkt/yttre motiverande handling, men inte för indirekt motivation. Påverkansförsöket är öppet och tydligt inför alla inblandade. Den som utövar tvånget kan anses vinna på agerandet och den som utsätts kan anses förlora på det, vilket är typiskt för manipulation. I diskussionen såg vi även att vid en

applicering av manipulationsbegreppet hamnade fokus mer på vad som görs av den påverkande partnern och vilka dennes intentioner och vinningar i agerandet kan tänkas vara. Medan när motivationsbegreppet applicerades hamnade fokus snarare på vad påverkansförsöket har för verkan hos den som blir påverkad, eller motiverad.

3.3.4 Huvudsakliga resultat och eventuell gränsdragning

Syftet med den här studien har varit att teoretiskt undersöka begreppen 'att motivera' och 'att manipulera' och granska eventuella skillnader och likheter. Resultaten sammanfattas kort tillsammans med den frågeställning de besvarar nedan.

Motivationshandlingen. Enligt självbestämmandeteorin delas motivationsbegreppet upp i inre och yttre motivation. En inre motiverad individ upplever sig ha valmöjligheter, att hon är självbestämmande och kompetent. Hon upplever att det är hon själv som initierar och styr sitt beteende samt att hon drivs av själva intresset och nöjet av att utföra en viss aktivitet. En yttre motiverad individ upplever att orsakskällan för sitt beteende är extern och hon genomför aktiviteter för att nå resultatet av dem. Att motivera delades in i indirekt, direkt och negativ motivation (begrepp skapade av mig), där indirekt motivation handlar om att skapa förutsättningar för individens inre motivation att flörera, direkt motivation är kopplat främst koppla till yttre motivation och kan innehålla yttre kontroll, belöningar och press. Negativ motivation är när den yttre kontrollen och pressen blir så pass stor att påverkansförsöket misslyckas och individen istället för att göra det man önskade revolterar eller blir amotiverad och hjälplös.

Manipulationshandlingen. Enligt Machiavellianismen är manipulationshandlingen kopplad till att den som manipulerar främst gör det för sina egna syftens skull. Manipulation förknippas med list, att ha en strategi och den som agerar gör vad som krävs för att nå sitt mål oavsett vilka resurser som används. Den som manipulerar tjänar något på detta och tar inte hänsyn till konventionell moral. Påverkansförsöket behöver inte vara, men är ofta, dolt för den som manipuleras och den som manipuleras förlorar ofta, men inte nödvändigtvis, något på att bli manipulerad.

Likheter, skillnader och gränsdragning. Baserat på de fiktiva exemplen och omständigheterna ovan kan vi dra följande slutsatser om skillnader och likheter mellan de interpersonella handlingarna att motivera och att manipulera med utgångspunkt i Machiavellianismen och självbestämmandeteorin:

Ett och samma påverkansförsök kan, helt eller delvis, tolkas som både manipulerande och motiverande. Tolkningar av samma agerande kan bli olika beroende på om den som tolkar är en objektiv observatör, den som påverkar eller den som påverkas. Tolkningarna kan även färgas av vilken information man har tillgång till vid tolkningstillfället samt av de efterföljande konsekvenserna av påverkansförsöket.

När ett agerande tolkas som manipulerande innefattar diskussionen ofta manipulatorens intentioner, vilja och mål med handlingen. Den som manipulerar ska på något sätt tjäna på att göra detta och den som manipuleras förlorar oftast någonting på det, men det sistnämnda är inte nödvändigt för att agerandet ska kunna kallas manipulerande. Medan när ett agerande

tolkas som motiverande berör diskussionen till störst del vilken drivkraft som driver den motiverade, alltså personen som påverkats. Självbestämmandeteorin berör inte frågan om vem som tjänar på agerandet eller hur den som påverkar ska få som hon vill utan fokuserar snarare på hur och vilken typ av drivkrafter och behov som kan påverkas hos individen. Det är antagligen denna skillnad i fokus och vinklig av diskussionen som är den största skiljelinjen som avgör om ett agerande tolkas som motiverande eller manipulerande. Själva intentionen som är aktuell i påverkansförsöket eller vilken form av drivkraft (yttre eller inre motivation) som stimuleras verkar dock inte avgöra benämningen på handlingen, utan det är just var fokus i diskussionen ligger. Genom problematisering och de fiktiva situationerna har vi sett att en handling där den som utför den har som intention att göra något som hon anser vara till nytta för den som påverkas, kan ses både som manipulerande och/eller motiverande.

Manipulations- och motivationshandlingarna har gemensamt att de båda är ett försök att påverka en annan individ till att agera på ett sätt som den som påverkar önskar och avser. Huruvida påverkansförsöket är öppet eller dolt och om den påverkade personen går med förlust eller vinst verkar inte vara avgörande för om agerandet tolkas som motiverande eller manipulerande.

En annan slutsats är att ju mer tydliga yttre belöningar, press, krav och tvång ett agerande innehåller desto troligare är det att det tolkas som antingen manipulation eller direkt motivation. Och ju mer list, diskreta knep och försiktighet ett påverkansförsök innehåller, desto mer troligt är det att det tolkas som antingen manipulation eller indirekt motivation.

Oavsett om påverkansförsöket rubriceras motiverande eller manipulerande är det rimligt att tänka sig att det kan misslyckas och få motsatta effekter än önskade om kontrollen och pressen är för stark så att individen antingen märker vad som är i görning och då kan sätta sig emot det, eller blir amotiverad.

4. AVSLUTANDE DISKUSSION

4.1 Resultatdiskussion kopplat till inledning och bakgrund.

I det här diskussionsavsnittet relateras de slutsatser som presenterades i slutet på föregående kapitel till några av de resonemang som presenterades i inledningen.

Om, och i så fall hur, kan Bergmarks (1998) och Hagqvists (2002) beskrivningar av manipulation relateras till hur den här studiens slutsatser gällande manipulationsbegreppet. Bergmark (1998) beskriver manipulation som socialarbetarens möjlighet att få klienten att ändra sitt levnadssätt eller sina normer till det som samhället anser önskvärt, oavsett om detta är vad klienten föredrar eller ej. Om vi går tillbaka till den analytiska diskussionen gällande tvångsvård för att motivera så ser vi att Bergmarks definition av manipulation kan anses stämma överens med hur manipulationsbegreppet presenterats enligt Machiavellianismen, men att det som Bergmark ser som manipulation även borde vara möjligt att diskutera som ett sådant påverkansförsök, som inte tar hänsyn till individens vilja, i förhållande till yttre motivation enligt Självbestämmandeteorin.

Hagqvist (2002) delar upp manipulationsbegreppet i konstruktiv och destruktiv manipulation där det som skiljer dem är att det senare är dolt för personen som påverkas. Enligt det presenterade resultatet är det enligt Machiavellianismen troligast att lyckas med sitt påverkansförsök om manipulationen är dold men efter en problematisering kommit fram till att manipulation även kan vara öppen inför den som påverkas. Graden av öppenhet i påverkansförsöket är inget som diskuterats i förhållande till motivationsbegreppet inom självbestämmandeteorin och jag har inte funnit någonting som visar på att graden av öppenhet påverkar diskussionen om motivationshandlingen. Men på något sätt finns frågan om öppenhet som en ofrånkomlig aspekt när en handling diskuteras i förhållande till motivation och manipulation. Jag är osäker på om det kommer inifrån mig själv eller har sin grund i att det fördolda, trots problematiseringen av frågan, verkar nära förknippat med manipulation, vilket även Geis (1970a) reflekterar kring.

Vad kan sägas om Merete Mazzarellas (2008) tolkning av samtalstekniken motiverande samtal (MI) som manipulation utifrån de presenterade resultaten? Då den jämförande analytiska diskussionen av motivations- och manipulationsbegreppen visat att de inte går att hålla helt isär baserat på några enkla manipulations- och motivationskriterier, utan det som skiljer dem åt snarare har att göra med vilket fokus tolkaren har och vilka aspekter av situationen som ges vikt vid tolkningen tillsammans med vilken roll tolkaren har och vilken information hon har att tillgå vid sin tolkning. Då exemplen på handlingar i analyskapitlet utan större svårighet kunde tolkas både som manipulerande och/eller motiverande är Mazzarellas tolkning av MI säkerligen rimlig. Men andra individers tolkning av MI som motiverande är säkert minst lika rimlig, om man utgår från begreppen som de presenteras inom självbestämmandeteorin och Machiavellianismen.

I inledningen lyftes den ojämlika situationen mellan socialarbetare och klient som har sin grund i maktskillnaden dem emellan fram av både Akademikerförbundet SSR (2010) och Skau (2008). Har detta någon betydelse för hur socialarbetarens påverkansförsök mot klienten

benämns i förhållande till manipulationsbegreppet enligt Machiavellianismen och motivationsbegreppet enligt självbestämmandeteorin? Skau (2008) påpekade att makt är nödvändig för att kunna hjälpa men att makt även medför risk att skada. Om detta påstående kopplas ihop med det faktum att Akademikerförbundet SSR (2010) skapat etiska riktlinjer för yrkesverksamma inom socialt arbete skulle man kunna tänka att yrkesverksamma inom socialt arbete har makt och de har etiska riktlinjer att följa – alltså borde benämningen på socialt arbete som motiverande föredras, då manipulation lätt kopplas med ett agerande som inte tar hänsyn till moral och etik, enligt Machiavellianismen.

På frågan om maktskillnaden mellan socialarbetare och klient inverkar på hur påverkansförsöket tolkas och benämns finns inget svar utifrån det presenterade resultatet. Utifrån analysen påstås snarare att det är specifika handlingar och interpersonella situationer som var och en för sig behöver analyseras och tolkas för att någon slutsats kring huruvida socialt arbete är manipulerande eller motiverande ska kunna besvaras.

Den ovanstående diskussionen av den här studiens resultat i förhållande till studiens inledning och bakgrund visar att viss svårighet att klart definiera ett agerande som manipulerande eller motiverande kvarstår, men att det nu i alla fall finns ett förslag på definition av handlingen att manipulera, utifrån Machiavellianismen, och handlingen att motivera, utifrån självbestämmandeteorin.

4.2 Metodologisk diskussion

Forskningsmetodologiskt är den här studien en begreppsutredande litteraturstudie. Som sådan är den medvetet snäv och fokuserad då den enbart behandlar två teorier och material hämtade ifrån fyra primärdokument. Fler teorier hade gett en bredare och antagligen mer varierad bild av hur handlingar att manipulera och att motivera kan sägas innebära och vilka likheter och skillnader som finns emellan dem. Valet av andra teorier än självbestämmandeteorin och Machiavellianismen hade sannolikt gett andra resultat än de nu framkomna. Fördelen med snävheten är att det givit utrymme för en djupare analys och förståelse för begreppen var och en för sig vilket även lett till att den jämförande analysen blivit djupare. Om fler teorier hade valts hade varje teori fått mycket mindre utrymme och jämförelsen hade blivit ytligare.

En annan metodologisk aspekt som är värd att nämna är att extra tyngd legat på att försöka återge en sammanfattande bild av teoriernas grunddrag och då främst de delar som svarar mot den här studiens syfte. Ett visst mått av subjektivitet i valet av vad som presenteras går inte att komma ifrån men det finns en risk att detaljer fallit bort som skulle ha kunnat tillföra något ytterligare.

4.3 Förslag till vidare forskning

Till att börja med vore det intressant att se resultatet av en studie liknande den här fast som utgår från andra teorier som berör motivations och/eller manipulationsbegreppet. En presentation och jämförelse av en större mängd teorier skulle även vara givande för att få en mer varierad och djupare förståelse för begreppen motivation och manipulation och vad de kan anses betyda.

Sedan vore det intressant att se resultatet av en kvalitativ eller kvantitativ studie som tar sin utgångspunkt antingen i den här studiens resultat eller liknande studiers resultat för att undersöka om till exempel socialsekreterare, klienter och allmänheten anser att yrkesverksamma inom socialt arbete manipulerar eller motiverar sina klienter.

Det vore även spännande att utan att utgå ifrån någon motivations- och manipulationsteori undersöka hur yrkesverksamma inom socialt arbete, klienter och allmänheten med egna ord beskriver de interpersonella handlingarna att motivera och att manipulera – och eventuellt sedan jämföra det resultatet med någon eller några teorier som berör motivation och/eller manipulation.

Ytterligare ett uppslag för vidare forskning är att utifrån den här studien, eller liknande, analysera specifika insatser och ageranden hos yrkesverksamma inom socialt arbete och försöka utröna om det i huvudsak är manipulerande eller motiverande som sker inom socialt arbete.

REFERENSER

Akademikerförbundet SSR. (2010.02.04). *Etik i socialt arbete. Etisk kod för socialarbetare*. Tillgänglig: 2011.10.23 13:00 via:

http://medlem.akademssr.se/portal/page/portal/socionomauktorisering/yrkesetiska_riktlinjer/

Backman, J. (2008). *Rapporter och uppsatser*. Lund: Studentlitteratur.

* Baard, P. P. (2002). Intrinsic need satisfaction in organizations: A motivational basis of success in for-profit and not-for-profit settings. I Deci, E. L. & Ryan, R. M. (Red.) *Handbook of Self-Determination Research* (ss.255-275) Rochester, NY: University of Rochester Press.

Bergmark, Å. (1998). *Nyckelbegrepp i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Bergmark, A. (2004). Att sammanställa kunskap - om översikter, metaanalyser och kritiska perspektiv. I Larsson, S., Lilja, J. & Mannheimer, K. (Red.). *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur.

Bergström, G. & Boréus, K. (2005). Samhällsvetenskaplig text och diskursanalys. I Bergström, G. & Boréus, K. (Red.). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.

Billinger, K. & Hübner, L. (Red.). (2009). *Alkohol och droger: samhällsvetenskapliga perspektiv*. Malmö: Gleerups.

Blennberger, E. (2005) *Etik i socialpolitik och socialt arbete*. Lund: studentlitteratur

Börjesson, B. (2008). *Förstå socialt arbete*. Stockholm: Liber.

* Christie, R. (1970a). Scale construction. I Christie, R. & Geis, F. L. (Red.). *Studies in Machiavellianism*. (ss.10-34). New York: Academic Press.

* Christie, R. (1970b). Why Machiavelli? I Christie, R. & Geis, F. L. (Red.). *Studies in Machiavellianism*. (ss.1-9). New York: Academic Press.

* Christie, R. & Geis, F. L. (Red.). (1970). *Studies in Machiavellianism*. New York: Academic Press.

* Deci, E. L. & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York: Plenum Press

Ekendahl, M. (2001). Tvingad till vård – missbrukares syn på LVM, motivation och egna möjligheter. Rapport i socialt arbete nr 100. Stockholms universitet: Institutionen för socialt arbete.

Esaiasson, P., Gilljam, M. Oscarsson, H. & Wägnerud, L. (2007). *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Nordstedts juridik.

Forsberg, C. & Wengström, Y. (2003). *Att göra systematiska litteraturstudier*. Stockholm: Natur och Kultur.

* Geis, F. L. (1970a). Bargaining tactics in the con game. I Christie, R. & Geis, F. L. (Red.). *Studies in Machiavellianism*. (ss.130-160). New York: Academic Press.

* Geis, F. L. (1970b). *The con game*. I Christie, R. & Geis, F. L. (Red.). *Studies in Machiavellianism*. (ss.106-129). New York: Academic Press.

* Geis, F. L. & Christie, R. (1970). Overview of experimental research. I Christie, R. & Geis, F. L. (Red.). *Studies in Machiavellianism*. (ss.285-313). New York: Academic Press.

* Geis, F. L. & Levy, M. (1970). The eye of the beholder. I Christie, R. & Geis, F. L. (Red.). *Studies in Machiavellianism*. (ss.210-235). New York: Academic Press.

* Geis, F. L., Christie, R & Nelson, C. (1970). In search of the machiavell. I Christie, R. & Geis, F. L. (Red.). *Studies in Machiavellianism*. (ss.77-95). New York: Academic Press.

Hagqvist, A. (2002). Då tar jag matlåda med mig! – en betraktelse utifrån ett exempel på miljöterapiens praktik. I Hagqvist, A. & Widinghoff, B. (Red.). *Miljöterapi: igår, idag och imorgon*. (ss. 227-248).Lund: Studentlitteratur.

Jesson, J. K. (2011). *Doing your literature review - traditional and systematic techniques*. London: Sage.

Kvale, S. (2008). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Lag med särskilda bestämmelser om vård av unga SFS 1990:52

Lag om vård av missbrukare i särskilda fall SFS 1977:870

* Machiavelli, N. (1991) [1532]. *Fursten*. Stockholm: Natur och kultur.

Malmström, S., Györki, I. & Sjögren, P. A. (2009). *Bonniers svenska ordbok*. Stockholm: Bonnier Fakta.

Manipulation.(2011a). *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: 2011.10.01 14.53 Via:
<http://www04.sub.su.se:2096/lang/manipulation/250342>.

Manipulation.(2011b). *Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: 2011.10.01 15.00 Via:
<http://www04.sub.su.se:2096/kort/manipulation/1145155>.

Mazzarella, Merete. 2008.05.06. Manipulera mera. Den raka kommunikationen mellan människor duger inte längre. *Sydsvenska dagbladet*. Tillgänglig 2011.10.05 17.08 via:
<http://www.sydsvenskan.se/kultur-och-nojen/article325844/Manipulera-mera.html>

Motivation.(2011)*Nationalencyklopedin*. Tillgänglig: 2011.01.01 13.16 Via:
<http://www04.sub.su.se:2096/lang/motivation>.

Regeringsformen SFS 1974:152

* Ryan, R. M. & Deci E. L. (2002). An overview of self-determination theory: an organismic-dialectical perspective. I Deci, E. L. & Ryan, R. M. (Red.). *Handbook of Self-Determination Research* (ss.3-33) Rochester, NY: University of Rochester Press.

Skau, G. M. (2007). *Mellan makt och hjälp*. Malmö: Liber.

Socialtjänstlagen SFS 2001:453

* Vallerand, R. J. & Ratelle, C. F (2002). Intrinsic and extrinsic motivation: a hierarchical model. I Deci, E. L. & Ryan, R. M. (Red.). *Handbook of Self-Determination Research* (ss.37-63) Rochester, NY: University of Rochester Press.

BILAGA

Nedan presenteras Mach-IV skalans påståenden så som de är formulerade i *Studies in Machiavellianism* av Christie och Geis (1970). Ett plustecken inom parantes efter påståendet betyder att ett hög poäng fås vid ett jakande svar och ett minustecken betyder att ett nekande svar ger hög poäng.

1. Never tell anyone the real reason you did something unless it is useful to do so. (+)
2. The best way to handle people is to tell them what they want to hear. (+)
3. One should take action only hen sure it is morally right. (-)
4. Most people are basically good and kind. (-)
5. It is safest to assume that all people have a vicious streak and it will come out when they are given a chance. (+)
6. Honesty is the best policy in all cases. (-)
7. There is no excuse for lying to someone else. (-)
8. Generally speaking, men won't work hard unless they're forced to do so. (+)
9. All in all, it is better to be humble and honest than important and dishonest. (-)
10. When you ask someone to do something for you, it is best to give the real reason for wanting it rather than giving reasons which might carry more weight. (-)
11. Most people who get ahead in the world lead clean, moral lives. (-)
12. Anyone who completely trusts anyone else is asking for trouble. (+)
13. The biggest difference between most criminals and other people is that criminals are stupid enough to get caught. (+)
14. Most men are brave. (-)
15. It is wise to flatter important people. (+)
16. It is possible to be good in all respects. (-)
17. Barnum was very wrong when we said there's a sucker born every minute. (-)
18. It is hard to get ahead without cutting corners here and there. (+)
19. People suffering from incurable diseases should have the choice of being put painlessly to death. (+)
20. Most men forget more easily the death of their father than the loss of their property. (+)